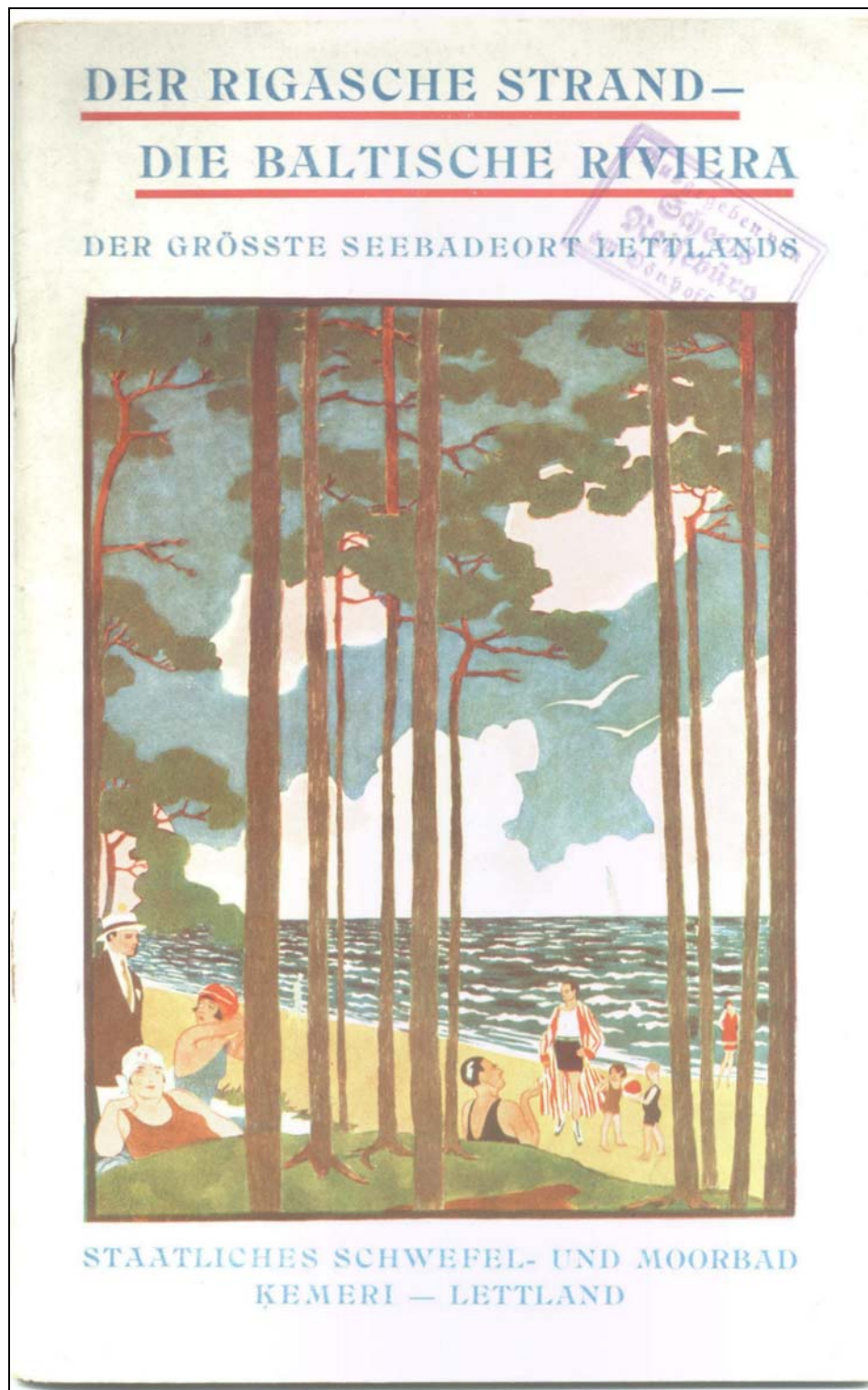

HET BALTISCHE GEBIED

Filatelistengroep 'Het Baltische Gebied'

Opgericht op 9 oktober 1982.

Lidmaatschap

Minimaal € 20,00 per jaar.

Voorzitter

R.W. van Wijnen
Karthuizerstraat 31
6824 KA Arnhem
tel. (026) 351 34 84
marsruts@planet.nl

Penningmeester/Secretaris ledenadministratie

H.W.A. Pijpers
Hermionegang 15
2719 AR Zoetermeer
tel. (079) 361 46 21
hans.pijpers@hccnet.nl

Bestuurslid/redactie 'Het Baltische Gebied'

J. Kaptein
Reigerskamp 705
3607 JP Maarssen
tel. (0346) 57 44 18
jan@jkaptein.nl

Erelid

A.C. de Bruin
Ten Passeweg 10A
8084 AN 't Harde
tel. (0525) 65 31 24

Beheerder bibliotheek

O. Petri
Brugakker 3640
3704 LP Zeist
(030)-6950735
olav.petri@planet.nl

Gironummer:
3243251 t.n.v.
"Het Baltische Gebied"
te Zoetermeer

HBG op Internet

www.hetbaltischegebied.nl

INHOUDSOPGAVE

- 2 Beste mensen...**
Ruud van Wijnen
- 3 Verslag 53^e bijeenkomst 27 september 2008**
Olav Petri
- 4 De Baltische Riviera : deel 1**
Jan Kaptein
- 16 Ambtelijke cadeaus**
Torsten Berndt
- 18 Baltische postzegelboekjes**
Ruud van Wijnen
- 29 Recensie**
Ton Welvaart
- 30 1939: Memel terug naar Duitsland**
Sijtze Reurich
- 42 Uit Riga : ongewone Letse strafportstempels**
Igor Irikov en Ruud van Wijnen
- 47 Postkoetsstations in Estland vanaf het laatste kwart van de 19de eeuw tot 1918**
Alexander Epstein
- 58 Terugkomen op**
Ruud van Wijnen
- 59 Voor u gelezen**
Joop van Heeswijk, Jan Kaptein, Olav Petri, Ruud van Wijnen

Bijeenkomsten 2009: 28 maart 2009 en 26 september 2009 in Geldermalsen

Bij de voorplaat:

Voorplaat van een gids uit de jaren twintig, uitgegeven door de Kulturverein des Rigaschen Strandes:
Der Rigasche Strand – Baltische Riviera : illustrierter Führer durch die Badeorte des Rigaschen Strandes

De gids geeft historische achtergronden, maar ook praktische reis-informatie, de posttarieven, de tijden waarop men met badkostuum mocht baden, de tijden waarop men zonder badkostuum de zee in mocht, etc.

Ruud van Wijnen

Zo af en toe neemt uw voorzitter deel aan een tentoonstelling. Als hij daar toe weer eens besluit doet hij dat spontaan en weegt hij niet nauwkeurig af waarom hij zijn bezienswaardigheden achter glas laat ophangen in de hoop dat er verzamelaars zijn die er naar komen kijken. Eén voorwaarde is er wel: de stad waar de tentoonstelling plaatsvindt moet voor uw voorzitter bezienswaardig zijn. Als de tentoonstelling tegenvalt, is er tenminste nog een interessant reisje.

Afgelopen september trok uw voorzitter “even tussendoor” naar Wenen.

Zijn collectie Letse “Nebienstempel” was weliswaar niet aangenomen voor de internationale WIPA, maar de gelijktijdig plaatsvindende “Multilaterale” leek een aardig alternatief. Wenen lonkte immers.

De stad is zeer de moeite waard en uw voorzitter gaat er zeker, in een voorjaar, weer naar terug. Dan zonder zegels, dat wel.

Uw voorzitter weet dat exposanten bijna altijd iets te mopperen en te klagen hebben. Hij zal dat niet doen, maar is er nu wel van overtuigd de gespecialiseerde Baltische verzamelingen op internationale en rang 1- tentoonstellingen niets te zoeken hebben als het gaat om een deskundig oordeel van de jury. Een zeer enkel jurylid daargelaten kent men het gebied niet,

laat staan de specialismen daarbinnen. De “filatelistische betekenis” van de gebieden is gering.... Uw voorzitter snapt daar, eerlijk gezegd, niets van.

Natuurlijk weet uw voorzitter dat je eigenlijk alleen maar tentoonstelt omdat je dat zelf leuk vindt. Het dwingt je om je materiaal te ordenen en te beschrijven. Verder moet je geen illusies hebben over presentatie van iets interessants uit een onbekend gebied of zendingsarbeid voor “onbekend maakt onbemind”. Eerlijk gezegd heeft uw voorzitter in al die voorbije jaren nog nooit een onbekende zien staan kijken bij een van zijn tentoonstellingsverzamelingen.

Gaat hij in de toekomst toch nog tentoonstellen ? Zo af en toe. Londen 2010, mooie stad !

In Wenen presenteerden zich de drie Duitse zusterverenigingen en “Het Baltische Gebied” met een propaganda stand. (Hier past dank aan Torsten Berndt en Bernd Fels voor hun inzet). Dat leverde jammer genoeg geen nieuwe leden op, maar wel contacten.

Ruud van Wijnen

Ook dit nummer is weer een gevarieerd nummer. Estland, Letland en Litouwen komen alle in de artikelen aan de orde. Ook –en daar ben ik als redacteur zeer blij mee- zijn de bijdragen van meerdere auteurs, en ook nog uit verschillende landen.

Voor het volgende nummer zijn uiteraard nieuwe artikelen welkom. Ook als u iets bijzonders in uw verzameling heeft –en dat heeft iedereen -, maar u bent zelf niet zo’n schrijver: een coproductie met de redactie of een ander lid kan ook iets moois opleveren voor het blad.

Zelf zit ik voor een artikel te denken over een overzicht van Sovjet-stempels (1944-1991) van Litouwen.

Als U materiaal heeft: kopieën of scans zijn welkom bij de redactie.

Voor een vervolgartikel over de Baltische Riviera zoek ik nog afbeeldingen met dit thema en stempels uit de periode na 1914. Uit de Sovjetperiode heb ik wel postwaardestukken, maar geen stempels van deze plaatsen.

Jan Kaptein

Olav Petri

Voorzitter Ruud meldt dat er 26 leden aanwezig zouden zijn geweest indien ook de 11 leden die zich hadden moeten verontschuldigen, hadden kunnen komen.

Thomas Löbbbering, militair en dus afhankelijk van waar de overheid hem heen stuurt, moest zijn lezing opnieuw uitstellen. Ruud zal improviseren. Bankier van de dag wordt Leo Schippers, onder aller dank.

Ruud meldde ervaringen van de Wipa: je ontmoet oude bekenden, maar hoort altijd iets van een passant, in dit geval over een publicatie over postzegelboekjes van vroeger tot heden. U hoort er nog van.

Bestuurszaken

De KvK berichtte dat het Bestuur beter 3 tekenbevoegde bestuursleden kan hebben. Jan Kaptein krijgt tekenbevoegdheid.

Leo Schipper en Hans Vogel melden zich voor de kascie en bekijken in de loop van de middag ter plekke met de penningmeester de bescheiden.

ANDRÉ DE BRUIN ERELID!

Vervolgens een mooi moment: namens alle leden bedankt Ruud André de Bruin voor diens enthousiaste bestuurswerk (de penningen en het secretariaat), de talloze doorwrochte artikelen, de vele hoogwaardige lezingen met dia's. André vertegenwoordigde HBG vaak in binnen- en buitenland. En dat alles in gezellige sfeer, nooit een wanklank, altijd paraat voor de club en de mensen. Een mooie

kaart van het Baltische gebied vormde een stoffelijk blijk van grote waardering, passende bij het erelidmaatschap van onze contactgroep, uiteraard met oorkonde.

Samen discussiëren we over propaganda. Moeten we wel/niet naar de Achmeahallen (ex-Pandahallen)? Of hebben we een stand op de Postex? Of moeten we iets heel anders doen, laten zien hoe "breed" ons gebied is, iets doen met onze bibliotheek? Adverteren? Posters? Het Bestuur gaat erover in conclaaf.

Rondvraag

Jan Kaptein meldt dat we bladen uitwisselen met Deutsche Zeitschrift für Russland Philatelie (waarin ook de Oekraïne studiegroep is opgegaan). Hij biedt aan om als ghostwriter samen met leden aan een artikel te werken.

Frits Gerdessen heeft een hoeveelheid materiaal verworven rond luchtpost in de Baltische landen, incl. oude tickets, dienstregelingen enz. Bel hem op als u vragen hebt!

Olav Petri maakt van de gelegenheid gebruik om snel bladen uit onze bibliotheek uit te lenen aan gegadigden. Tevens nam hij zegels mee uit Centraal-Litouwen ter discussie.

Lezing

Ruud bracht voor ieder een hand out mee met afbeeldingen van een brede variatie aan veldpoststukken. Er volgde een levendige discussie, vragen, antwoorden rond deze materie. Thomas Löbbbering houden we tegoe.

Na de lunch volgde de veiling die al leraangenaamst door Ruud werd geleid terwijl Hans Peters en Olav ervoor zorgden dat alles schriftelijk werd vastgelegd.

Bijeenkomsten 2009:

zaterdag 28 maart en zaterdag 26 september.

DE BALTISCHE RIVIERA : DEEL 1

Jan Kaptein

Hier findet man auf einem verhältnismässig kleinen Raum alles vereinigt, was das Herz begehrt: mondänen Bade- und Kurbetrieb, Strandleben, Sport, Symphonie konzerte unter Leitung ausländischer Meisterdirigenten, stille Winkel, gemütliche Pensionen, nervenerfrischende Ruhe und erquickende Waldluft. Dabei ist Riga-Strand überaus bequem von der Stadt aus zu erreichen. Während der Hochsaison verkehren die Züge ab Riga in halbstündiger Reihenfolge."

De brochure – 'Das schoene Lettland' – noemt ook de plaatsen op een rij: Priedaine (Kiefernhalt), Bulli Bullen, Bulduri (Bilderingshof), Edinburg, Majori (Majorenhof), Dubulti (Dubeln), Melluži (Karlsbad) en Asari (Assern).

Tsaristische periode

In de tsarentijd waren badplaatjes ten westen van Riga al een geliefde bestemming om de vrije tijd door te brengen: een mooie combinatie van strand en dennenbossen.

Ook toen werden er kaartjes gestuurd en was het maanlicht boven het strand een mooi onderwerp voor de afbeelding (afb. 1). De kaart hiernaast – 'Mondnacht am Strande von Majorenhof' – is geschreven in Edinburg en het stempel zal

БИЛЬДЕРЛИНГСГОФЪ (BILDERINGSGOF). De Letse plaats Bulduri werd in het Duits aangeduid als Bilderingshof. Deze drie plaatsen zien we op een rij liggen op de kaart (afb. 2).

In een vooroorlogse Duitse brochure vond ik een omschrijving van 'Die baltische Riviera': "Dicht bei Riga dehnt sich das prachtvolle Dünen- und Waldgelände des Ostsee-bades Riga-strand.

Afb. 1 (83 %)

Kaart, geschreven in Edinburg en verzonden vanuit Bilderingshof in 1910.

Op de middelste detailkaart hiernaast –uit de Baedeker 1912- zien we de drie plaatsjes, Majorenhof, Edinburg en Bilderlingshof, op een rijtje liggen, ingeklemd tussen de zee en de rivier de Aa.

Jūrmala

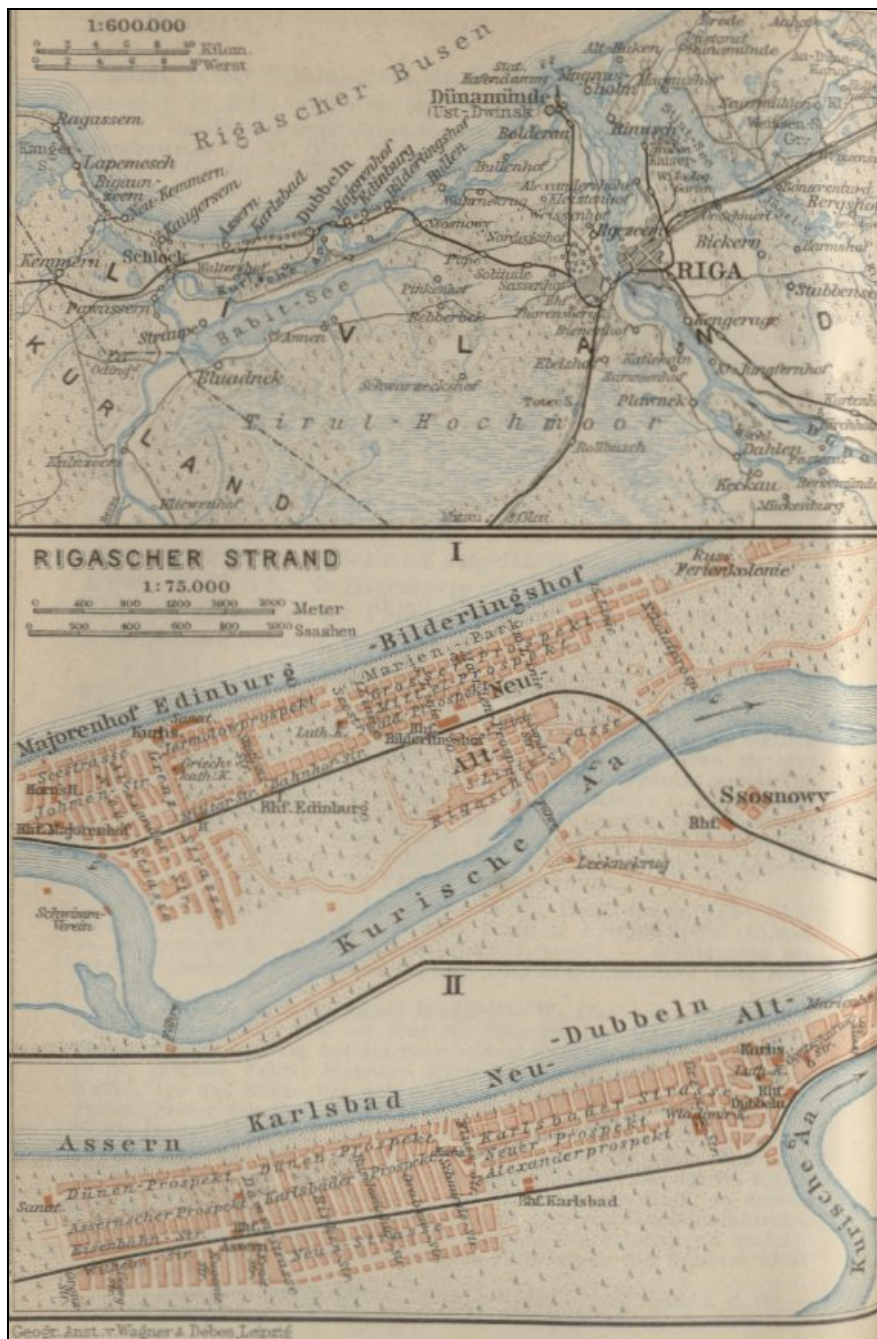
De plaatsjes, waarover we hier spreken horen nu bij het stadje Jūrmala. De naam betekent ‘strand’ of ‘zee-kant’. Het gebied was vroeger een deel van Riga en werd ook wel aangeduid met ‘Rīgas Jūrmala’, Riga-aan-Zee dus. In het Duits werd het gebied ook Riga-Strand genoemd. De plaats Jūrmala is in 1959 gevormd en bestaat nu uit de volgende plaatsjes, van west naar oost: Kēmeri, Jaunkēmeri, Sloka, Kauguri, Vaivari, Asari Melluži, Pumpuri, Jaundubulti, Dubulti, Majori, Dzintari, Bulduri en Lielupe. Het stadsdeel Majori kan beschouwd worden als het stadscentrum.

In dit artikel komen de plaatsen van het vroegere Rīgas Jūrmala aan de orde: van Asari tot Lielupe. Kēmeri is ook een belangrijk stadsdeel en was in de tsarentijd al belangrijk om z’n geneeskrachtige bronnen en modderbaden. Aan deze plaats zal in een volgend nummer van HBG een afzonderlijk artikel gewijd worden.

Rīgas Jūrmala

Majori, Dzintari en Bulduri horen bij het gebied dat met ‘Rīgas Jūrmala’ werd aangeduid, maar hebben op het kaartje hiernaast de Duitse namen: Majorenhof, Edinburg en Bilderlingshof.

In de stempels zijn – na transcriptie – de Duitse namen terug te vinden. Hiervoor zagen we al het stempel **БИЛЬДЕРЛИНГСГОФЪ** (BILDERINGSGOF). Hieronder een enkelingsstempel van Majori:

Afb. 2 (120 %)

Kaartje uit 'Russland nebst Teheran, Port Arthus, Peking' / von Karl Baedeker. – 1912. De kustlijn van Assern tot en met Bilderingshof was 12 werst lang (bijna 13 kilometer), en volgens Baedeker bezochten jaarlijks 80.000 dit gebied in de periode juni – eind augustus.

Het is een aankomststempel op een kaart, verzonden vanuit St.Petersburg naar Riga. In het stempel is te lezen: **МАЙОРЕНГОФЪ** (MAIORENGOF) **ЛИФ** (LYF).

Over Majorenhof weet de Baedeker 1912 te melden, dat het een uur reizen met de trein vanaf Riga was, een afstand van 22 werst. Dit is ruim 23

kilometer (1 west is 1,067 km.). Ook ging er een stoomboot naar Majorenhof/Dubbeln.

Er waren volgens Baedeker veel Russen onder de badgasten en het was de luidruchtigste en drukste badplaats.

Op de Aa kon gezeild worden.

De Aa, op kaart hierboven de 'Kürische Aa', is in het Lets de rivier

Afb. 3a (83 %)

Afb. 3b (100 %)

Afb. 4a (83 %)

Afb. 4b (100 %)
De andere zijde met spoorstempel
Riga-Tuckums.

Majori werd in de 17^e eeuw gekocht door de familie Fircks en het gebied bleef tot de eerste Wereldoorlog in bezit van deze familie. Het landgoed was in het midden van de XVII eeuw van majoor Fircks, majoor in Poolse dienst en erg trots op zijn titel: Majorenhof. Het land werd in stukjes verdeeld om zomerhuizen te bouwen.

De afbeelding op de kaart is ook te vinden in een fotogidsje uit deze periode (*afb. 5*). Het is het zeepaviljoen, gebouwd in 1909 en ontworpen – in een historiserende stijl – door A. Medlinger. Een beroemde gast was koning Gustav V van Zweden, die in de zomer van 1929 een bezoek bracht. Het staat er nog steeds – Tirgonu iela 1 – en is nu een particuliere woning.

Hier werd in 1870 ook het eerste sanatorium in dit gebied geopend. Het sanatorium – Marienbad- (*afb. 6a*) was een initiatief van Dr. Johann Christian Nordström. Patienten konden er terecht voor fysiotherapie en ‘klimaattherapie’. In de tweede wereldoorlog werd het hoofdgebouw verwoest en later weer verbouwd. Ongewijzigd bleven de toren, de aanbouw aan de galerij en de ingangstoren.

1 De machinestempels van Riga zijn ook een mooi verzamelgebied.
Informatie o.a. op internet:
latvia.jkaptein.nl/tsaren_latvia01.htm
(dus zonder www.)

De transcriptie van de tekst onder de foto: MAIORENGOF. MORSKOI PAVILON, Majorenhof. Zee Paviljoen. Het –russischtalige- fotogidsje spreekt in de inleiding over Majorenhof: een heerlijk zeepaviljoen met prachtig uitzicht op de schitterende zee.

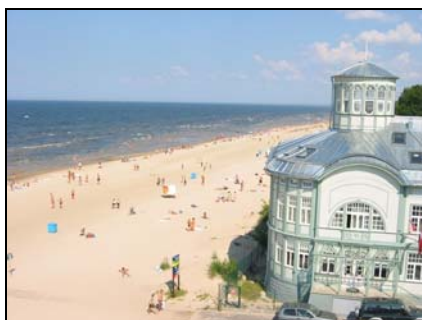
ВСЕМИРНЫЙ ПОЧТОВЫЙ СОЮЗ. РОССИЯ.
UNION POSTALE UNIVERSELLE. RUSSIE.

ОТКРЫТОЕ ПИСЬМО. — CARTE POSTALE.

H. W.

De kaart heeft een dagtekeningstempel van Riga en gaat naar Hilversum.

De voormalige badinrichting in Majori is nog steeds te bewonderen (afb. 7).

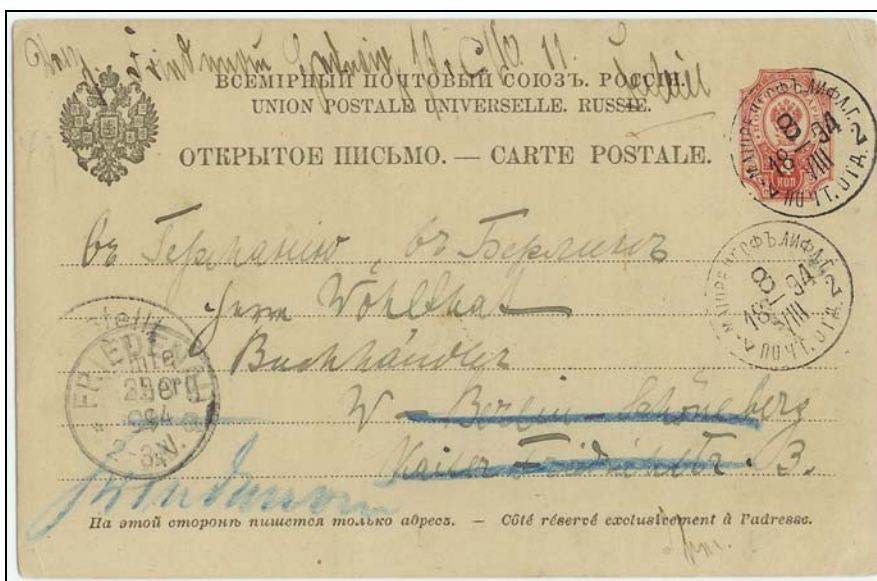
Afb. 7

Dit gebouw huisvestte 'Emīlija Rācene's Badinrichting, gebouwd 1911-1916 als medisch instituut. Hier kon men een bad nemen in opgewarmd zeewater. Het gebouw is nu omgebouwd tot privé-appartementen.

Uit Majori – Majorenhof- werd nogal eens een kaartje gestuurd en de stem-pels zijn dus niet echt zeldzaam. De briefkaart hiernaast heeft een klein stempel, waar eigenlijk een groot stempel gebruikt had moeten worden. Uit de tweede helft van de 19e eeuw stamt de regel dat elk postkantoor minstens twee stem-pels moest hebben: één met 'normale' grootte (ca. 26 mm.) en een 'kleinere'. Het kleine stempel was bedoeld voor kwitanties e.d., maar werd ook wel als vervan-ging van het normale dagtekenings-tempel gebruikt.

Afb. 8 (81 %) (ex. Ruud van Wijnen)
"Gruss vom Rigaschen Strande", verzonden uit MAJORENHOF/Majori op 26-VI-1900.
Groot dagtekeningstempel met volgnummer 1, onderin: "post.tel.kant."

Afb. 9a (81 %) (ex. Ruud van Wijnen)
Briefkaart van MAJORENHOF / Majori naar Duitsland.
Klein dagtekeningstempel met volgnummer 2, 8 aug. 1894. Onderin: "postafde-ling".

Afb. 10b (100 %) en

Afb. 9b (100%)

Afb. 10a (80 %)

Kaart uit St. Petersburg met aankomststempel van Majorenhof.

Afb. 11 (80 %) (ex. Ruud van Wijnen)

Wenskaart van RIGA naar MAJO-
RENHOF / Majori, 31 dec. 1913.

Afb. 12 (66 %) (ex. Ruud van Wijnen)

Aangetende brief van MAJO-
RENHOF/Majori aan het Oorlogsgerecht in
RIGA. Het betreft een ontvangstbeves-
tiging van een gerechtsacte.
De brief is portovrij, de zegel van 7
kop. is voor het aantekenrecht.
31 maart - 1 en 2 april 1914.

Afb. 13 (82 %) (ex. Ruud van Wijnen)

Afb. 14 (82 %) (ex. Ruud van Wijnen)

Op kaarten uit Majori en andere plaatsen van Riga's Jurmala vinden we ook vaak spoorstempels.

Hiervoor (afb. 4b) werd al een kaart getoond met het ovale spoorstempel Riga-Tuckums

Hiernaast een Ansichtkaart naar KROZE/Kraziai in het gouvernement Kovno, verzonden met POSTWAGON No. T.P. (= cyrillische T.P. = T.R. voor Tukkum-Riga), 25 juli 1910.

De spoorlijn was ook een mooi thema op Ansichtkaarten. Hier een kaart Bilderlingshof Der Strandzug kommt. Verzonden van BILDERLINGSHOF/Bulduri, 18.5.1910.

Edinburg – nu Dzintari- kreeg deze naam ter ere van de prins van Edinburg, die trouwde met de dochter van tsaar Alexander II. Het echtpaar heeft hier ook het Kurhaus bezocht. In 1897 werd hier een Kurhaus met zeepaviljoen gebouwd. Edinburg was onder de aristocraten geliefd, ook voor romantische avontuurtjes.

Deze kaart met het 'Edinburger Kurhaus' (afb. 15) is in 1905 vanuit Riga verzonden naar Duitsland. De kaart is, zoals veel kaarten in het Baltische Gebied, geschreven

Afb. 15a (79 %)

in het Duits, maar alleen voor een deskundige (Gijs Hamoen) te lezen: "Liebe Rosel, lieber Adam! Rosels Karte habe ich mit Freude erhalten, zumal mein Geburtshaus darauf ist, hat sie mir grosse Freude gemacht. Im August also werdet Ihr in Berlin sein. Na, dann viel Vergnügen ! Liebe Rosel, Bilder habe ich keine von mir hier, aber in nächster Woche werde ich mir welche machen lassen, da bekommt Ihr eins von mir.

Grüßet Onkel und Tante recht schön von mir und Euch viele Grüße von Euere Cousine Elisabeth."

Nederlandse vertaling:

'Beste Rosel, beste Adam! Rosels kaart heb ik met vreugde ontvangen, vooral omdat mijn geboortehuis er op staat, heeft die mij grote vreugde gegeven. In augustus zullen jullie dus in Berlijn zijn. Nu, veel plezier dan! Beste Rosel, foto's van mij heb ik hier niet, maar komende week zal ik er een paar laten maken, dan krijgen jullie er een van mij. Groet oom en tante recht hartelijk van mij en jullie veel groeten van jullie nicht Elisabeth.'

Afb. 15b (100 %)

De kaart vertrekt 21 V 1904 uit Riga. Na 29 februari 1900 moeten er 13 dagen bijgeteld om de Gregoriaanse datum te krijgen, 3 juni dus. De kaart komt –volgens het aankomststempel– aan op 5 juni 1904 in Frankfurt am Main.

De tweede kaart (afb.16) met geschreven de de groet 'Sveicecus iz Edinburgas!' - Groeten uit Edinburg - heeft als tekst op de beeldzijde: ЭДИНБУРГЪ (EDINBURG) – МОРСКОЙ ПАВИЛЬОНЪ (MORSKOI PAVILON), Edinburg – Zee Paviljoen.

Afb. 16a (83 %)

Afb. 16b

Afb. 17

Lielupe ligt het dichtste bij Riga. Hier een foto van het houten treinstation, gebouwd eind 19^e eeuw.

Afb. 18

Een foto van het Kurhaus in Dubbeln, uit 'Sehenswürdigkeiten der Stadt RIGA und Umgegend. – Riga, [1905?]. Volgens het onderschrift had het Kurhaus een goede restauratie, woonkamers voor gasten, lees- en speelkamers, een zaal voor theater en danspartijen.

In Dzintari was ook een beroemde concert-tuin.

De huidige concertzaal van Dzintari is in 1936 gebouwd in 2005 nog gerenoveerd.

Op de kaart (afb. 2) liggen westelijk van Aa de plaatsen Assern, Karlsbad en Dubbeln. Ook deze plaatsen zijn te rekenen tot Riga-Strand.

Het begin van de 19^e eeuw kan gezien worden als de startpunt van het kuuroord Jurmala: het Russische leger zond gewonden uit de oorlog tegen Napoleon naar Dubulti.

In vissersdorp Dubbeln, in het Lets Dubulti, werden midden 19^e eeuw de eerste zomerhuizen gebouwd.

Het eerste hotel in het gebied is in 1834 in Dubulti gebouwd

Ook werd in Dubulti in 1846 een Kurhaus met een grote danszaal gebouwd (afb. 18).

Er was een aanlegplaats en in 1844 vervoerde de eerste stoomboot 150 gasten tegelijk aan. Later waren er 5 stoomboten in dienst, vanuit Riga en Jelgava. De 'Undine' was de grootste en kon 500 gasten vervoeren.

Voor de organisaties van diensten ten behoeve van de gasten, werd in Dubulti in 1851 de eerste 'Resort Organisatie' opgericht. Er was sinds 1840 ook een voorloper, een 'Comité van vakantiemakers'.

Volgens Baedeker –1912- is Dubbeln, de oudste van de badplaatsen, ook echt rumoerig en druk en onder de badgasten zijn veel Joden. Middelpunt van het badleven is in deze tijd het Kurhaus.

Karlsbad –met Kurhaus- en Assern, de meest westelijke van de grotere Rigase badplaatsen waren eenvoudiger en rustiger, in 1912 althans.

Melluži en Asari waren beroemd om hun aardbeientuinen. De aardbeien werden ook op de markten van Riga en St. Petersburg verkocht.

Afb. 19 (79%) (ex. Ruud van Wijnen)
Ongefrankeerd verzonden wenskaart
van RIGA naar DUBBELN, 31 maart -
1 april 1907. Strafortstempel van Ri-
ga.

Afb. 20 (81 %) (ex. Ruud van Wijnen)
Ongefrankeerd verzonden briefkaart
van DUBBELN naar St. PETERS-
BURG, 10-11 juli 1909.
Strafortstempel: "Doplatit Dubbeln"
met geschreven "6 k".

Afb. 21a (78 %)
Brief uit Dubbeln, het Letse Dubulti
naar Riga

Afb. 21b (100 %)

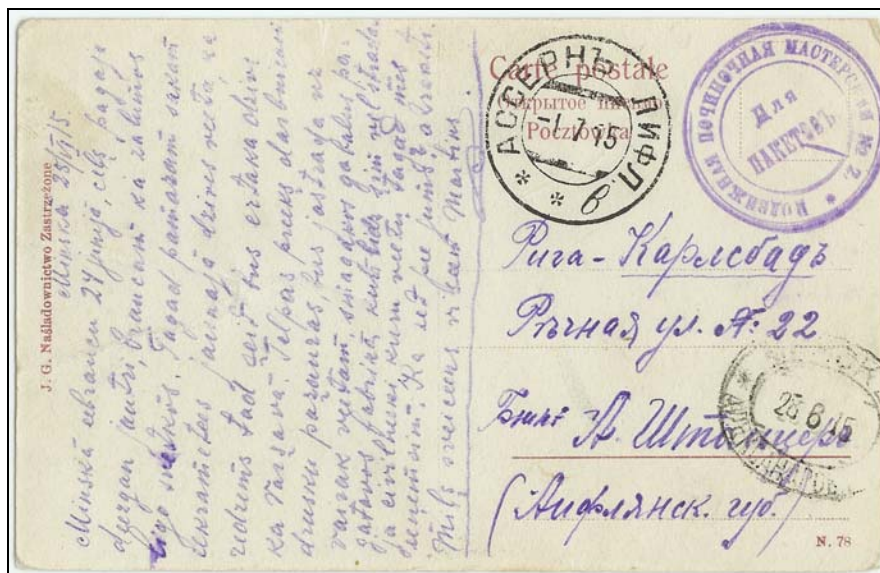

Afb. 21c (100 %)
Het aankomststempel van Riga op
de achterzijde

Afb. 22 (78 %)

Vanuit Minsk verzonden portvrije, in het Lets geschreven, briefkaart (militaire portvrijdom), 28 juni 1915.
Adressering: "Riga-Karlsbad", aankomststempel ASSERN/Asari, 1 juli 1915.

Afb. 23a (78 %)

Brief met het dubbelingsstempel van Assern.

Afb. 23b (100 %)

Afb. 23c (100 %)

Op de achterzijde het stempel van Stockmanshof, in het Lets Plavinas

Afb. 24

Foto uit een -Russischtalige- fotogids uit ca.1910: het strand van Dubulti met de badkoetsjes.

Badleven

Eind 19^e eeuw werd door mannen meestal geen badkleding gebruikt. Vrouwen droegen een hemd, die et lichaam bedekten van de hals tot de enkels. Vanuit een strandkoetsje ging men het water in. Bloot baden mocht alleen als je een koets had met een zeil ervoor.

Mannen en vrouwen werden met het baden wel van elkaar gescheiden.

Aan het strand van Majorenhof (*afb. 25*) – en de andere badplaatsen – waren tijden vastgesteld voor het bezoek:

“ohne Badeanzug bis 10 Uhr morg. Männer, 10-1 Uhr Frauen; mit Badeanzug 1-3 Uhr Männer, 3-5½ Uhr Frauen. Bad 10 kop. Die strandpromenade ist von 1 Uhr mittags freigegeben.” (Baedeker 1912, p. 61).

Aan het strand waren ook hutten gebouwd, waar men zich kon omkleden en steigers vanwaar men gemakkelijk in het water kon komen zonder te waden. Sommige plaatsen hadden ook badkoetsjes, waarin men in het water werd gereden.

In het hele gebied stijgt tussen 1857 en 1873 het aantal zomergasten van 4000 tot 36.000.

Andere bron geeft een stijging aan van 18.000 in 1873 tot 60.000 in 1914.

Volgens Baedeker 1912 heeft het gebied tussen Bilderingshof en Assern jaarlijks van juni tot eind augustus 80.000 gasten.

◀

Afb. 25a (80 %)

Kaart met een afbeelding van het strand van Majorenhof.

Afb. 25b

De achterzijde met een machinestempel van Riga.

Bronnen

Baedeker, Karl

Russland nebst Teheran, Post Arthur, Peking : Handbüch für Reisende / von Karl Baedeker. – Leipzig : Verlag von Karl Baedeker, 1912. – Siebente Aufl.

Russische fotogids

ВИДЫ РИЖСКАГО ВЗМОРЬЯ [Beelden van het kustgebied bij Riga]. – 2^e uitg.. – Riga : Ernst Plates, ca. 1910

Uit de –Russischtalige– inleiding: “De roem van het gebied wordt steeds groter voor iedereen die weet van de gezondheid van het zeewater en zee-lucht.” (vertaling Olav Petri)

Schoene

Das schoene Lettland. – Riga : Bernard Lamey Verlag, [1930?]

Sehenswürdigkeiten

Sehenswürdigkeiten der Stadt Riga und Umgegend. – Achte Aufl. – Riga : Verlag von Ernst Plates, [1905?]

AMBTELIJKE CADEAUS

Torsten Berndt

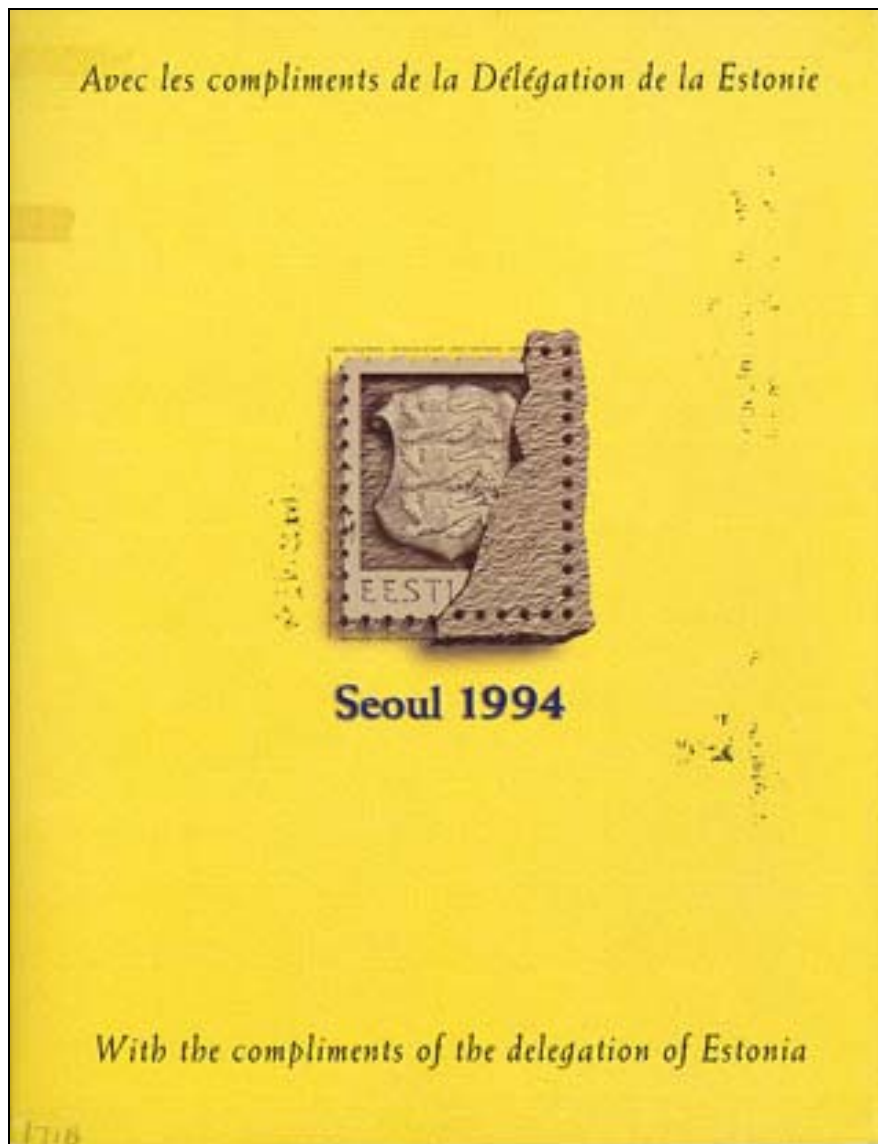
In 1984 was bijvoorbeeld Duitsland gastheer van het 19e wereldpostcongres in Hamburg. De samenkomst kan door postzegels en afstempelingen gedocumenteerd worden. Bovendien wisselen de delegaties onderling cadeaus uit, die alleszins filatelistisch interessant kunnen zijn.

Aan het wereldpostcongres in Seoul, 1994, en in Peking, 1999, nam ook de Estse PTT deel. Behalve de conferentiepapieren, hadden de delegatieleden vouwbladen in hun bagage, die actuele Estse uitgaven bevatten. De auteur bezit van beide originelen. Bij navraag bevestigde Ülle Eplik, Müügijuht (Verkoop manager) van Eesti Postmark, dat de vouwbladen op het wereldpostcongres cadeau gegeven werden. Over de oplage liet zich, ook na intern onderzoek, niets vaststellen, zoals Mevrouw Eplik meedeelde (Originele tekst hieronder).

De uitgave van 1994 bevat acht pagina's. Het schutblad en de laatste bladzijde van de omslag herinneren op het oog aan kunstlinnen banden van boeken. Natuurlijk is het patroon opgedrukt. Een staalplaat met de wapenuitgifte van 1991 siert de titel, terwijl de tekening de afdruk van de in offsetdruk gemaakte waarden weergeeft. De opschriften luiden "Avec les compliments de la Délégation de la Estonie" en "With the compliments of the delegation of Estonia". De achterkant toont het logo van de PTT. Daaronder staat het adres van de Centrale Tallin.

Geopend ziet men een dubbele pagina met Engelse verklaringen van de in het vouwblad opgenomen zegels. Aan de binnenkant bevindt zich op de linker pagina een Engelse inhoudsopgave. Dan volgen drie

Gewoonlijk elke vijf jaren roept de Wereldpostvereniging (UPU) haar leden voor een wereldpostcongres bijeen. Als hoogste orgaan van de UPU lijkt dat in zekere zin op een normale ledenvergadering. De organisatie neemt telkens een land of de PTT er van op zich.

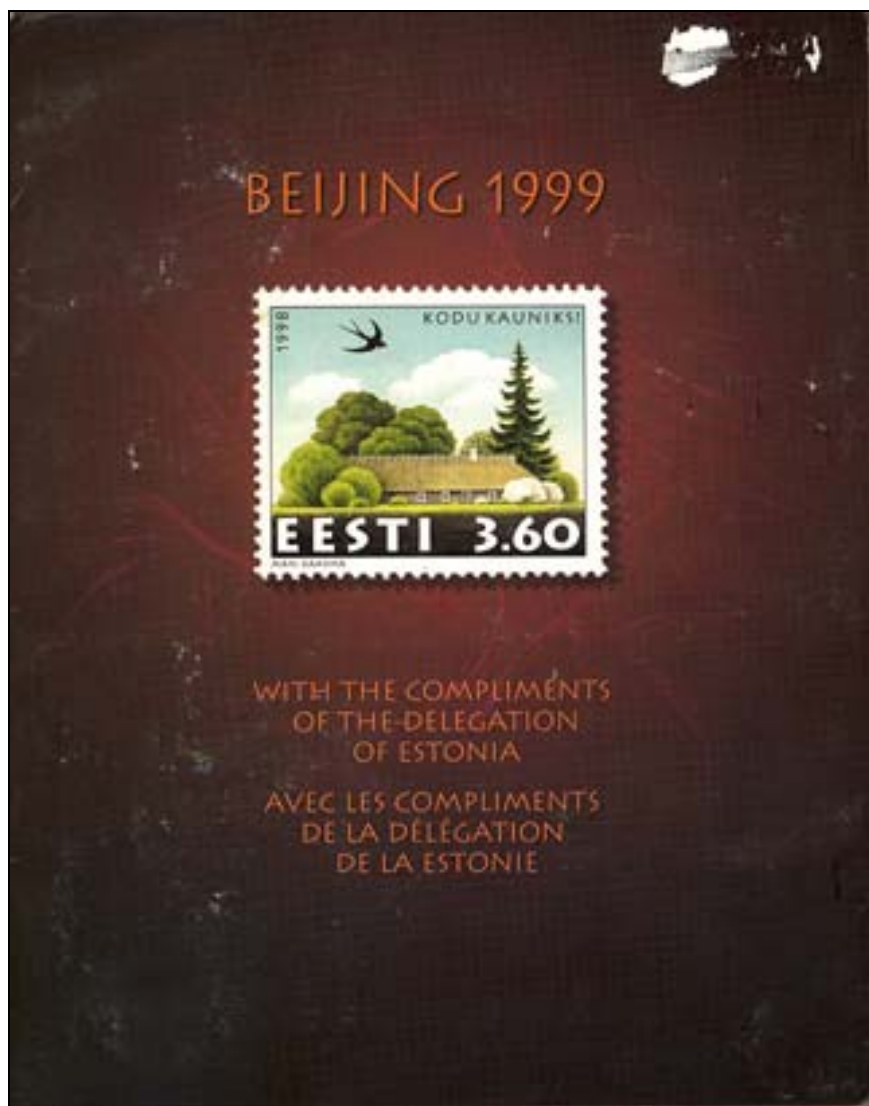
Afb. 1

pagina's met postfrisse originele postzegels in vastgeplakte insteekkaarten: Michel nummers 165-176, 179-182, 197, 199-202 (allemaal op de eerste pagina van de insteekkaart), 207-209, 213-214, 1216-219,

188, 199, blok 5 (allemaal op de tweede insteekkaart), 220-227, blok 7 (allemaal op de derde insteekkaart). De afmeting van het vierdelige vouwblad is 165 bij 213 millimeter.

Ongeveer even groot is het driedelige cadeau voor het congres in Peking. Deze keer staat de Engelse begroeting boven de Franse. Peking wordt geschreven als Beijing. Als motief voor de titel koos de PTT de bijzondere postzegel “Verfraaiing van de huizen”, MI 327. Op de achterkant staan weer het logo en het adres van de PTT. Opent men het schutblad, dan ziet men links op het logo van de post en rechts de vergrote afbeelding van de wapenzegel van een kroon uit de tweede serie. Het origineel met Mi nr 412, verscheen in 2001, dus twee jaar na het congres. 1999 links onder de derde leeuw klopt dus niet helemaal. De beide insteekkaarten in het middenstuk van de brochure bevatten postfrisse zegels in deze volgorde: Mi 300,249,275,256,258,282,279,325,345,327,288) allemaal op de eerste insteekkaart), 316,349,334,341,310,348,343,347(met sierveld), blok 11 en 342 (met sierveld, tweede insteekkaart) . Omdat er geen inhoudsopgave is afgedrukt, kan niet met absolute zekerheid gezegd worden op het vouwblad compleet is. Dat zou pas kunnen als meer exemplaren opduiken. De auteur hoort graag als daarvan melding wordt gemaakt.

(vertaling G.Hamoen)

Afb. 2

Die E-Mail von Frau Eplik im Original: „Kohe peale Münchenist koju saabumist hakkasin selle küsimusega tegelema, et välja selgitada nende brošüüride tiraažid. Need väljaanded on valmistatud spetsiaalselt kongressil osalejatele kingitusteks Eesti delegatsiooni poolt,

ning seega ei ole nad kunagi müüki jõudnud. Sellega seoses on kahjuks väga raske välja selgitada tiraaži ja seda mõlema väljaande puhul. Ka on vahepeal vahetunud nii Eesti Posti kui ka Eesti Postmargi juhtkond ning hetkel kahjuks kindlaid andmeid tiraaži suuruse kohta ei ole. Selles osas ei saa

kahjuks aidata ka Postimuuseum ...“. Ausgelassen wurde die Antwort auf eine Frage, die Friedhelm Doell ebenfalls in München stellte.

BALTISCHE POSTZEGELBOEKJES

Ruud van Wijnen

Ik wist van het bestaan van het postzegelboekje dat in 1948 in Riga werd uitgegeven, maar had het nog nooit gezien. Tijdens de afgelopen WIPA-tentoonstelling in Wenen maakte ik bij de informatiestand van de Baltische verenigingen kennis met de heer Hans-Günther Blach en hij vertelde me dat het zich bevindt in zijn collectie postzegelboekjes. Het “opduiken” van dit curieuze boekje vormt de aanleiding tot dit overzicht van de postzegelboekjes die sinds 1914 in het Baltische gebied zijn uitgegeven.

Tsaristische periode

Middels een decreet van het Hoogste Post- en Telegraafbestuur in 1914 kregen de directeurs van de post- en telegraafdistricten van de vier grootste Russische steden, St. Petersburg / Petrograd, Moskou, Kiev en Riga, de opdracht om boekjes samen te stellen met postzegels uit de in 1913 uitgegeven gelegenheidsserie “300 jaar Romanov-dynastie”. Ze dienden ook te zorgen voor de kaftjes en de boekjes met een toeslag van 2 kopeken aan de loketten te verkopen.

De directeur van het post- en telegraafdistrict Riga rapporteerde op 26 juni 1914 aan zijn superieur in Petrograd dat hij 2 x 5000 boekjes had laten vervaardigen met als verkoopwaarden 80 kopeken en 2 roebel.

Terwijl de voorzijden (*afb.1a*) ervan sterk lijken op die van de in Petrograd en Kiev uitgegeven boekjes, wijken de achterzijden (*afb.1b*) en de tussenvelletjes daarvan af.

De drukkerij L. Blankenstein in Riga betaalde het postkantoor namelijk 15 roebel voor het recht om advertenties van lokale winkels en bedrijven te mogen drukken op de achterzijde en de binnenzijden van de kaftjes en op de tussenvelletjes. Het formaat van de boekjes is 101x52 mm. De advertenties zijn in beide boekjes gelijk.

Afb. 1a
Voorzijde van het boekje.

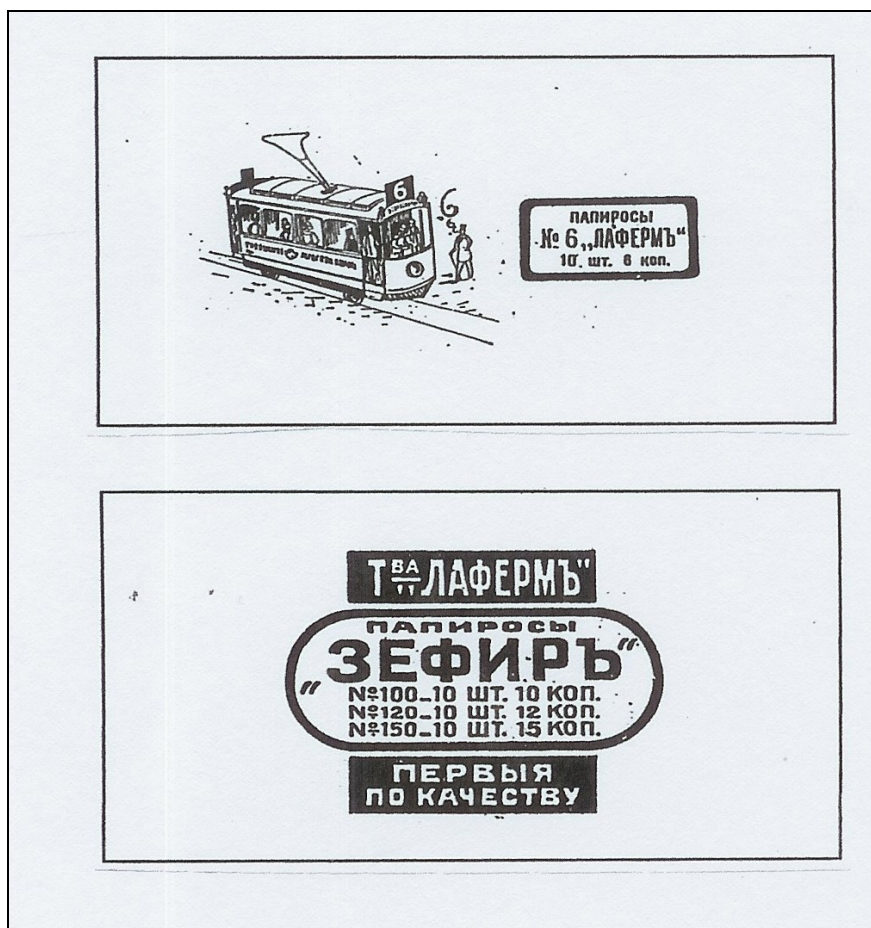
Afb. 1b
Achterzijde van het boekje van 2 roebel.
Advertentie van de firma I. Jaksch en Co, huishoudelijke artikelen en horloges.
Geheel onderaan staat de naam van de drukkerij L. Blankenstein.

De binnenzijden van het kaftje worden ingenomen door advertenties van de tabakswarenfabriek "Laferm". (Afb. 2)

De Romanov-zegels werden in blokjes van zes, inclusief een stukje velrand, uit de loketvellen gescheurd en door die randjes heen vastgeniet in de kaftjes. De inhoud van de in Riga uitgegeven boekjes komt overeen met die welke in Petrograd verschenen.

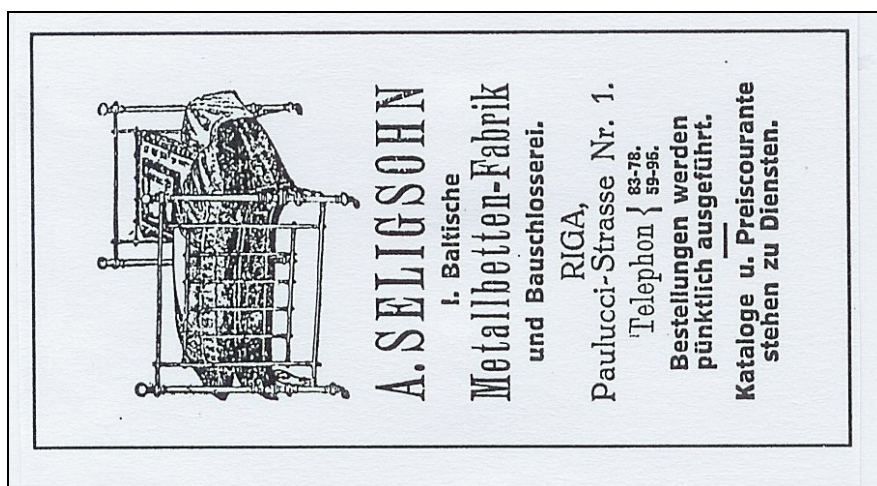
Boekje van $78+2=80$ kopeken:
 3x6x1 kop. Tsaar Peter I (Mi. 79)
 1x6x3 kop. Tsaar Alexander III (Mi. 81)
 1x6x7 kop. Tsaar Nikolaas II (Mi. 83)
 Kleur van het kaftje: oker/beige.

Boekje van $1,98+2=2$ roebel.
 Dit boekje bevat dezelfde zegels, maar van iedere waarde 3 velletjes, in totaal dus 9 postzegelvelletjes. Kleur van het kaftje: groen.

Afb. 2

Afb. 3a
 Een advertentie op een tussenvelletje.

Afb. 3b
De advertenties op de tussenvelletjes.

Afb. 4 De voorzijde

In de periode tussen de beide wereldoorlogen verscheen in zowel Estland als Litouwen één boekje. In Letland werden in de jaren 1938 en 1939 meerdere boekjes uitgegeven.

Litouwen

In 1922 zou een boekje met 3 verschillende overgedrukte zegels verschenen zijn: 10 centų op 1 auku, 15 centų op 4 auku en 30 centų op 8 auku (Mi. 167, 169 en 173). De respectievelijke aantallen ken ik niet, maar de totale waarde van het boekje zou 4,80 litas hebben bedragen.

In het boekje bevinden zich advertenties van de "United States Lines" gericht op emigratie naar de Verenigde Staten en Canada.

Omdat er slechts twee boekjes bekend zouden zijn, lijkt het me verstandig deze spaarzame informatie voorlopig met een flinke korrel zout (te veel "zou.") te nemen.

Estland

In Estland verscheen het enige boekje op 1 juli 1930. Het bevatte een blokje van zes zegels van 5 senti en drie blokjes van zes zegels van 10 senti uit de landswapenserie met de drie leeuwen uit 1928 (Mi. 77 en 79). De verkoopprijs was gelijk aan de nominale waarde en bedroeg 2,10 kronen (afb.4).

Niet alleen de voor- en achterzijde van het kaftje zijn met advertenties bedrukt, ook de drie tussenvelletjes bevatten aan beide zijden reclame, waaronder die van de postzegelhandelaar Evald Eichenthal. Het sigarettenmerk "Laferme" op de voorzijde van het kaftje kwam ook al voor in het Russische boekje uit 1914.

Het kaftje is van bruinoranje karton, het formaat 70x52 mm.

De oplage bedroeg 10.000 boekjes. Daarvan werden er in 1941 op bevel van de sovjetautoriteiten 110 vernietigd; verkocht werden er dus 9.890. Hoewel het boekje zeldzaam is, duikt er toch heel af en toe eentje op een veiling op.

Afb. 4b De achterzijde

Waarde	Samenstelling	Jaar	Oplage	Druk-nummer	Mi.nrs	Afb.
Ls. 2,02	4 x 3 s., 4 x 5 s., 2 x 10 s., 2 x 2 x 20 s. en 2 x 35 s.	1938	100.000	Uzd. 9921	264, 265, 266, 267 en 269	6
Ls. 0,30	10 x 3 s.	1938 1939	10.000 10.000	Uzd. 143 Uzd. 340		7
Ls. 0,50	10 x 5 s.	1938 1939	10.000 10.000	Uzd. 144 Uzd. 341		8
Ls. 1,--	10 x 10 s.	1938 1939	10.000 10.000	Uzd. 148 Uzd. 342		9
Ls. 2,--	10 x 20 s.	1938	5.000	Uzd. 146		
Mogelijk Ls. 3,50	10 x 35 s.					

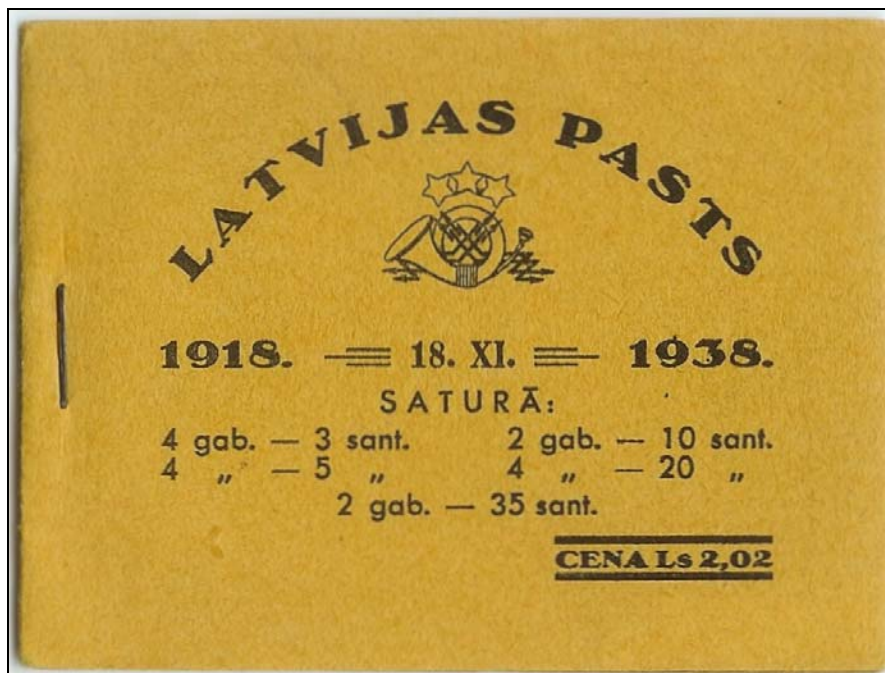
Afb. 5

Letland

Al in de eerste helft van de jaren 20 werd in Letland gedacht aan het uitgeven van postzegelboekjes. Daartoe werden de waarden 1, 2, 4, 10, 12 en 20 santim uit de landswapenserie van 1923-1925 in afwijkende drukvellen gedrukt, nl. in 10 horizontale rijen van $3 \times 3 = 9$ zegels. Deze groepjes van drie zegels werden door een tussenstrook van elkaar gescheiden (*afb.5*). Met de tussenstroken zouden de zegels in kaftjes kunnen worden geniet of geplakt. Tot het samenstellen en uitgeven van boekjes is het niet gekomen; de zegels gingen op in de algemene verkoop aan de loketten.

Aan het einde van de jaren 30 werd er serieus werk gemaakt van het uitgeven van postzegelboekjes. In 1938 en 1939 verschenen boekjes in, tot nu toe bekend, vijf verschillende samenstellingen en daardoor verkoopprijzen. Het meest bekende boekje (oplage 100.00 exemplaren) heeft een waarde van 2,02 lats en bevat 5 verschillende zegels uit de gelegenheidsserie "20 jaar Letse staat" uit 1938. In een veel lagere oplage van 10.000 of 5.000 stuks verschenen ook nog boekjes van 30 en 50 santim en 1 en 2 lats. Deze boekjes bevatten steeds 10 zegels van één waarde: 10x3, 10x5, 10x10 en 10x20 sant. Mogelijk is er ook een boekje met 10 zegels van 35 sant. uitgegeven.

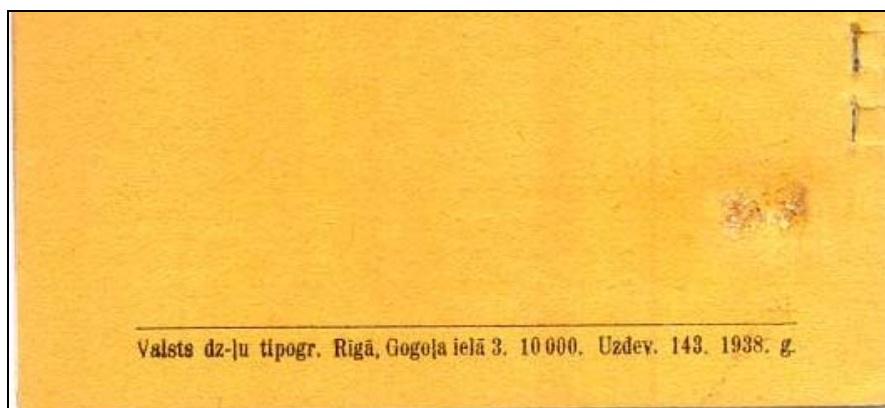
Alle boekjes werden gedrukt bij de staatsdrukkerij van de Letse spoorwegen aan de Gogola ielā 3 in Riga. Een boekje bestaat uit een geelachtig kartonnen kaftje met daarin 5 witte velletjes van dun papier die aan beide zijden bedrukt zijn met reclameteksten voor diensten van de posterijen. Op de tussenblaadjes zijn de zegels met hun stukjes velrand vastgeplakt. Het geheel wordt door een nietje bij elkaar gehouden. Het boekje van Ls. 2,02 is zeker geen zeldzaamheid en wordt regelmatig op veilingen of via het internet te koop aangeboden. Daarentegen is het bestaan van een boekje van Ls. 2,-- pas zeer recentelijk bevestigd.

Afb. 6

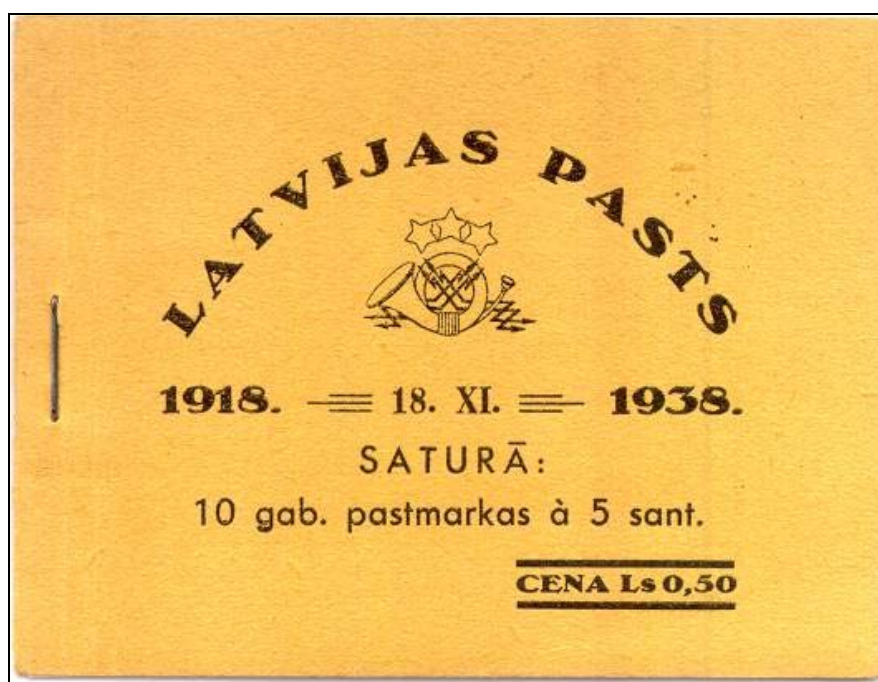
Afb. 7a

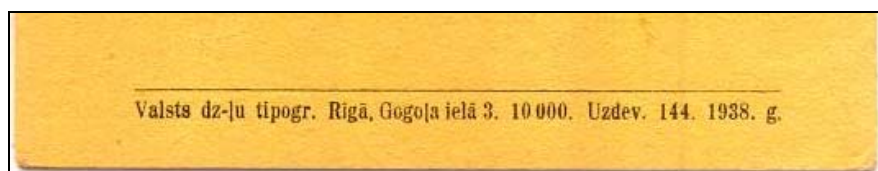
Afb. 7b

Op de achterzijde staat onderin het adres van de staatsdrukkerij van de Letse spoorwegen aan de Gogoļa ielā 3 in Riga.

Afb. 8a

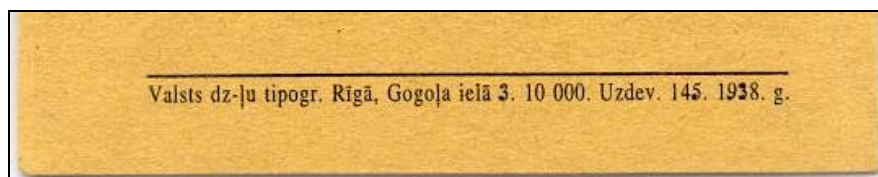
Afb. 8b

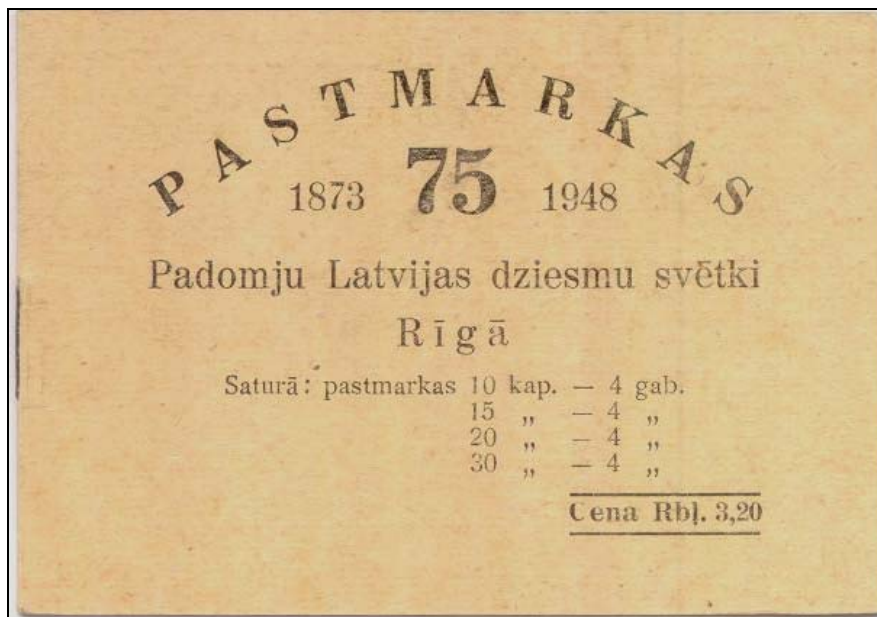

Afb. 9a

Afb. 9b

Afb. 10a

Izvēlums no Pasta tarifa			
Sūtījumu veidi	Vietējie sūtīj. kap.	Citpils. sūtījumi kap.	Ārzemju sūtījumi kap.
Vēstules līdz 20 gr	15	30	50
Par katrām nākošām 20 gr	5	15	30
Svars aprobežots ar 2 klgr.			
Pastkartes	10	20	30
Sūtījumu ierakstīšana	30	30	80
Gaisa pasta sūtījumi:			
vēstules līdz 20 gr	—	100	150
pastkartes	—	60	130
Paziņojumi par izsniegšanu:	—	—	65
iekšzemes satiksmē — nem maksu kā par vienkāršu, ierakstītu vai gaisa pasta vēstuli.			

Afb. 10b

Sovjet-Unie

De aanleiding tot dit artikel is het boekje dat in 1948, tijdens de sovjet-bezetting van Letland, werd uitgegeven ter gelegenheid van 75 jaar zangfeesten in Riga (1873-1948). Voorwaar een zeer opvallende aanleiding en ook om andere redenen is het een merkwaardig boekje: voor de vormgeving van de tekst op de voorzijde van het kaftje moet de ontwerper wel gekeken hebben naar de boekjes uit 1938-1938; de gelijkenis is evident. Verder valt op dat de teksten op zowel de voor- als de achterzijde uitsluitend in het Lets zijn (*afb.10*).

Op de voor- en achterzijden van de drie tussenblaadjes zijn in het Lets en Russisch teksten gedrukt die aansporen tot het gebruik van diverse postale diensten en ook in dit boekje zijn de zegels met hun velrand vastgeplakt aan de tussenvelletjes.

Het kan niet anders dan dat de boekjes uit 1938-1938 als voorbeeld hebben gediend voor dit boekje.

De samenstelling van het boekje is als volgt:

4 x 10 kop. violet, matroos (Mi. 1204).

4 x 15 kop. grijsgroen, soldaat (Mi. 679II).

4 x 20 kop. bruin, boerin (Mi. 1206).

4 x 30 kop. karmijn, 1 mei demonstratie op het Rode Plein (Mi. 1212).

De totale zegelwaarde bedraagt 3 Roebel, de verkoopprijs kwam op 3,20 roebel.

Dit boekje bleef het enige dat tijdens de bezetting in de Baltische sovjetrepublieken werd uitgegeven.

Alle boekjes die tussen 1914 en 1948 werden uitgegeven waren eigenlijk kaftjes met daarin vastgeniet of vastgeplakt kleine blokjes zegels of paren die met een stukje velrand uit normale vellen waren gescheurd. Op een poststuk geplakt zijn deze zegels dan ook niet meer herkenbaar als uit een boekje afkomstig.

Estland, Letland en Litouwen vanaf 1991.

De eerste postzegelboekjes die na het herstel van de onafhankelijkheid in de drie Baltische staten verschenen werden op 3 oktober 1992 uitgegeven in samenwerking met de Zweedse post. Die verzorgde niet alleen het ontwerp, de uitvoering en het drukken, maar droeg ook bij aan de distributie (*afb.11*).

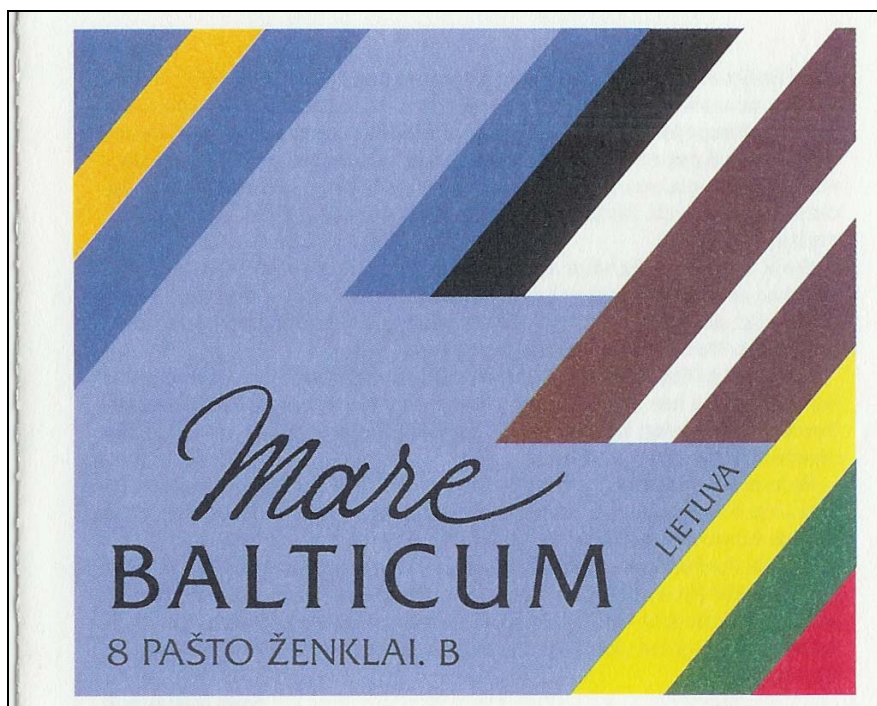
De boekjes "Mare Balticum" hebben de natuurbescherming in en om de Oostzee als thema en bevatten twee identieke blokjes van 4 zegels (*afb.12*). Afgebeeld zijn een visadelaar, een grutto, een bergeend en een brandgans.

Na deze gemeenschappelijke uitgave gingen de drie Baltische staten op het gebied van de uitgifte van postzegelboekjes hun eigen weg: Estland en Litouwen zeer bescheiden, Letland daarentegen "uitbundig".

Estland

Ook het tweede boekje dat op 8 februari 1993 in Estland verscheen was een gemeenschappelijke uitgave, ditmaal samen met Finland (*afb.13a en 13b*). Het bevat een speciaal gedrukt velletje met 6 "wenszegels" van elk 1 kroon. Vervolgens gaf Estland telkens nog één boekje uit in de jaren 2001 (Mi. 402-409), 2003 (Mi. 457-460), 2004 (Mi. 481-484) en 2005 (Mi. 507). Op 22 november 2007 verschenen 2 verschillende boekjes met elk 10 zelfklevende kerstzegels van 5,50 en 8 kronen (Mi. 598 en 599).

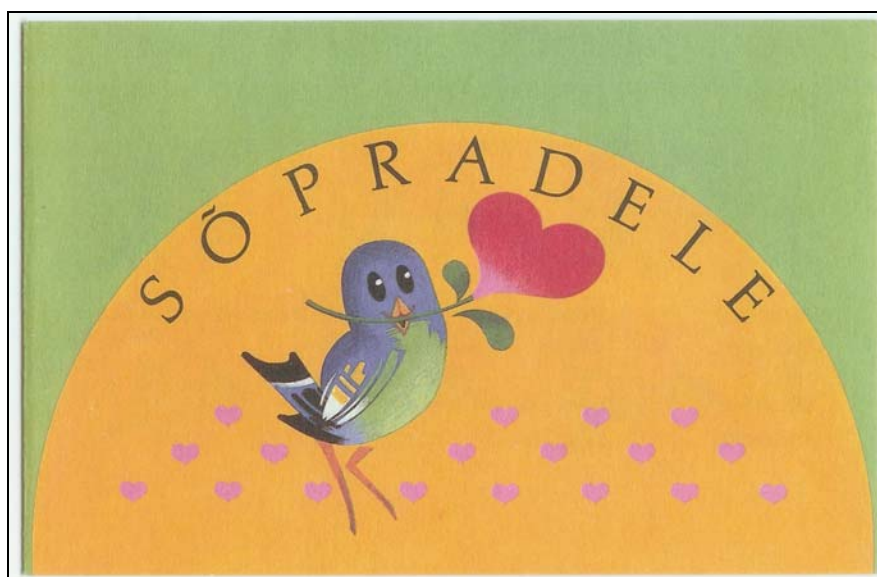
Afb. 13a

Afb. 11

Afb. 12

Letland

Letlands tweede boekje werd op 17 december 1994 uitgegeven ter gelegenheid van de 80ste verjaardag van kinderboekenschrijfster Margarita Stāraste. Een smaakvol boekje (**Mi. 386-388, afb. 14**).

Maar dan, in 1998, gaat het mis met de Letse boekjes.

Tijdens de beurs in Sindelfingen, van 23 tot 25 oktober, was Letland "gastland" en werd er door de Letse post in haar stand onaangekondigd een boekje/kaftje met daarin zes, uit normale vellen gescheurde, zegels met de afbeelding van de dom van Riga verkocht (Mi. 488).

De oplage bedroeg 3000 stuks en het boekje, met een nominale waarde van net onder de 2 Duitse marken, werd voor 5 mark alleen tijdens de beurs verkocht. Voor abonneementhouders bij de Letse post waren geen boekjes beschikbaar (**afb. 15a en 15b**).

Afb. 13b

Afb. 14

Afb. 15a

Vervolgens kreeg de Letse post de smaak te pakken. Jaarlijks worden ter gelegenheid van tentoonstellingen en filatelieburzen diverse boekjes uitgegeven. Ze zijn zowel tijdens die manifestaties te koop bij de stand van de Letse post als, ook later, bij de filatelistische dienst in Riga.

Aanvankelijk ging het nog om boekjes/kaftjes met daarin uit normale velen gescheurde zegels, maar vanaf 2000 hebben de zegels in sommige boekjes een tanding die afwijkt van de tanding van dezelfde zegels die in velen werden gedrukt. Als voorbeeld: Mi. 527, met als afbeelding het Kasteel van Jelgava en Mi. 555, met als afbeelding het kasteel van Cesvaine. In 2002 vindt een opmerkelijke verandering plaats. De voor boekjes bestemde zegels worden vanaf dan gedrukt in speciale kleine velletjes die aan de onder- en bovenzijde ongetand zijn.

De tanding van de zegels in de loketvellen en de verticale tanding van de zegels in de boekjes is wel identiek. In 2002 werd ook zo'n boekje uitgegeven ter gelegenheid van de "Amphilex"-tentoonstelling in Amsterdam (Mi. 575, **afb.16**).

De productie van de Letse post ligt de laatste jaren op vier "tentoonstellingsboekjes" per jaar.

Litouwen

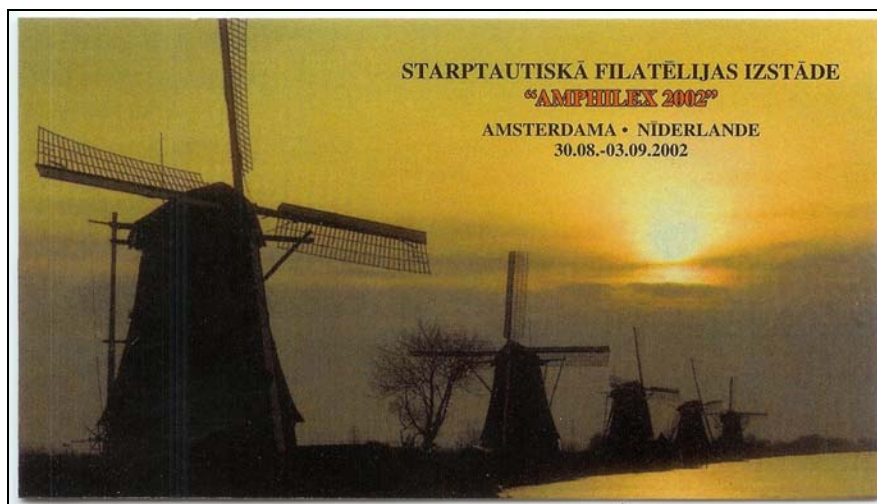
In Litouwen verscheen na het "Mare Balticum" boekje nog welgeteld één officieel boekje:

op 29 januari 2005 met 2 verschillende, zelfklevende wenszegels op blaadjes van 4 zegels

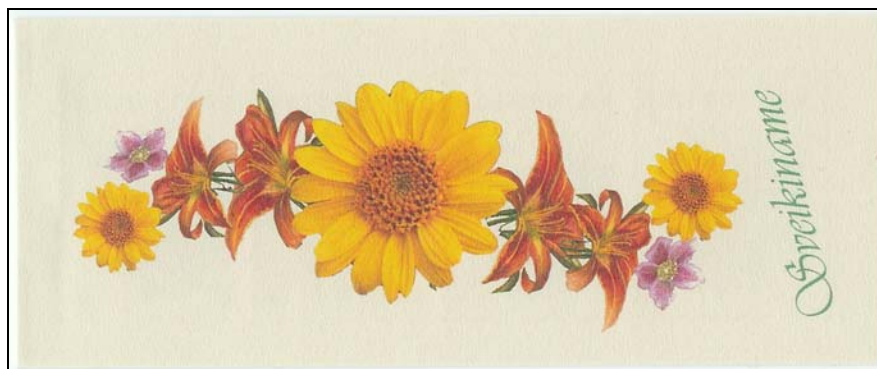
(Mi. 866/867), **afb. 17a en b**).

Afb. 15b

Afb. 16

Afb. 17a

Afb. 17b

Enige tijd bestond onzekerheid over de status van een kaftje/boekje dat op 31 juli 1999 verscheen ter gelegenheid van het 75 jarig bestaan van de Litouwse Filatelistische Vereniging (LFS). Het bevat een blok van 10 uit het vel gescheurde gelegenheidszegels “LFS-75” (Mi. 701). Inmiddels is wel duidelijk dat het gaat om een initiatief van de jubilerende vereniging en dat de Litouwse post niets met de uitgave van doen heeft (*afb. 18*).

Tot slot

Of men boekjes wil verzamelen of niet is ieders eigen keuze. Vastgesteld kan wel worden dat, met uitzondering van de Letse “tentoonstellingsboekjes”, de uitgave van zo goed als alle andere Baltische boekjes een duidelijk postaal doel diende: het thuis bij de hand hebben van een handig voorraadjie courante zegels.

Bij de nieuwe Letse boekjes gaat het er, naar mijn mening, om geld uit de zakken van verzamelaars te kloppen. Maar die hebben wel een dilemma omdat de tanding van de zegels in de boekjes afwijkt van dezelfde zegels die in het vel werden gedrukt.

De moderne boekjes worden vermeld in de Michel-catalogus en hun gegevens worden daarom niet uitgebreid in dit artikel beschreven.

Dank

Hans-Günther Blach bracht me op het idee voor dit artikel en hij leverde een aantal illustraties. Harry von Hofmann gaf toestemming om de reclametexten in het eerste boekje uit 1914 te tonen en Joop van Heeswijk en Bernd Fels zorgden voor informatie en illustraties met betrekking tot de moderne uitgaven van Estland en Litouwen. Allen bedank ik voor de aangename samenwerking.

Afb. 18

Literatuur

Harry von Hofmann: “Die Rigaer Markenheftchen von 1914” in *Philatelia Baltica*, nr. 100, 1995. De afbeeldingen 2 en 3 stammen uit dit artikel.

Elmar Ojaste: “Eesti ainus margivihik – Estlands einziges Briefmarkenheft” in *Eesti Filatelist*, Nr. 20-21, 1977.

Harry von Hofmann: “Lettland, Handbuch Philatelie und Postgeschichte, 1923-1940”, 2000. Hoofdstuk “Markenheftchen”, pagina’s 224-228.

Augusts Birznieks: “Pastmarku Burtnīciņa, Veltīta Dziesmu Svētku 75 Gadu Jubilejai”.

Ton Welvaart

Józef Witold Żurawski vel Grajewski : Sowieckie znaki pocztowe na okupowanych ziemiach polskich w latach 1939 - 1941 Tom I - Kresy Północno-Wschodnie, Łódź 2008 (280 Seiten, kartonniert), prijs 40 złoty (exclusief porto en verzendkosten).

Deze tekst Bij de uitgeverij Ibidem (www.ibidem.com.pl) is dit boek verschenen, dat de lezer uitvoerige informatie over de post in het door de Sovjetunie bezette deel van de Republiek Polen (die wojwodschappen Wilno, Nowogródek, Białystok en Polesie) verschaft. Zowel historici (Daniel Boćkowski en Albin Głowacki als vermaarde filatelisten (Bronisław Rejnowski en Jerzy Tokar) prijzen het boek op de achterzijde. De auteur geeft eerst een overzicht van de geschiedenis en postgeschiedenis; daarna volgt een lijst met alle plaatsen met een postkantoor of agentschap. Verder zien we tabellen met alle bekende poststempels. Het geheel is geïllustreerd met historische beelden, afbeeldingen van postkantoren en kartografisch materiaal. En vooral worden er heel veel poststukken afgebeeld, die allemaal exact beschreven zijn. Die alles maakt dit boek tot een 'must' voor alle filatelisten die zich op enigerlei wijze met dit gebied bezighouden. Dat geldt voor verzamelaars die zich met de geschiedenis van de post in Polen tijdens de Tweede Wereldoorlog bezighouden, maar zeker ook voor Oekraïne- en Wit-Rusland-verzamelaars. Dit eerste deel kan ook voor Litouwen-specialisten

interessant zijn, omdat niet alleen de Sovjet-, maar ook de Litouwse bezetting (28.X.1939 – 15.VI.1940) van het Wilno-gebied beschreven wordt. De auteur heeft dit geweldige werk kunnen schrijven, omdat hij zowel Pools als Russisch bronnenmateriaal heeft kunnen raadplegen. Ook heeft hij de hem bekende -en dat zijn er bijzonder veel- historische en filatelistische publicaties gebruikt. En hij heeft contacten met diverse verzamelaars in binnen- en buitenland, die hem met afbeeldingen en/of informatie ondersteunen. Zo is een boek ontstaan dat het postwezen in dit gebied uitputtend behandelt. Een paar kleine kritiekpunten zouden we kunnen hebben: Het omslag van dit omvangrijke werk in A-4-formaat is tamelijk zwak. In het boek staat als jaar van verschijning 2007 vermeld, maar dat kan niet kloppen. Want pas in 2008 hebben de auteur en de uitgeverij overeenstemming over de publicatie van het werk bereikt. En helaas zijn enkele stadsplattegronden niet al te duidelijk. De stempels zijn echter allemaal duidelijk leesbaar afgedrukt. Ook zijn de details van de poststukken –alhoewel verkleind en in zwart-wit gedrukt- in het algemeen goed zichtbaar. Voor enkele belangstellenden

kan de taal een hindernis zijn: het Pools is helemaal in het Pools geschreven. Maar de tabellen, afbeeldingen en stempeloverzichten hebben geen nadere uitleg nodig. Zo is het grootste deel ook zonder kennis van de Poolse taal begrijpelijk. Het boek kan bij de uitgeverij besteld worden. U moet dan uiteraard met porto en verzendkosten rekening houden. Maar dan nog betaalt u een bescheiden bedrag voor zo veel informatie. Inmiddels is ook de 'privé-uitgave' van deel II.1 verschenen, die de auteur aan een kleine kennissenkring heeft toegestuurd. Met dezelfde precisie wordt hier de post in het voormalige wojwodschap Lwów (Lemberg) beschreven. Dit deel heeft een omvang van ongeveer 280 pagina's. In deel II.2 wil meneer Żurawski dan de post in de voormalige wojwodschappen Stanisławów, Tarnopol en Wołyń (Wolhynië) beschrijven.

◀

1939: MEMEL TERUG NAAR DUITSLAND

Sijtze Reurich

Op 22 maart 1939 willigde Litouwen een Duits ultimatum in en verklaarde zich bereid het Memelgebied terug te geven aan Duitsland. Nog dezelfde dag verscheen een serie van vier postzegels. Vier Litouwse zegels werden overdrukt met een elandsgewei en de tekst 'Memelland ist frei'. Hoewel het officieel geen postzegels waren, waren ze de volgende dag te koop op een aantal postkantoren en mochten ze een week lang voor frankering worden gebruikt.

In afbeelding 1 ziet u de vier zegels samen op een brief.

Die datum 22 maart 1939 heeft mij altijd gefascineerd, en niet alleen omdat ik op 22 maart 1950, precies elf jaar later, geboren ben. Wat ik moeilijk kan geloven, is dat zo'n serie in één dag gemaakt is. Ga maar na, de makers moeten in één dag gezorgd hebben:

- dat ze postzegels hadden;
- dat ze een opdruk hadden ontworpen;
- dat ze een drukplaat hadden gefabriceerd;
- dat ze de postzegels hadden overdrukt;
- dat ze een distributie-apparaat hadden opgezet;
- dat hun product publiciteit had gekregen.

Dat ook dat laatste gelukt is, blijkt wel uit een brief die ik onlangs heb bemachtigd. Die laat zien dat op dezelfde dag in Duitsland al bekend was dat er nieuwe postzegels waren!

Die brief (afbeeldingen 10 en 11) komt verderop in dit artikel nog ter sprake.

Naar aanleiding van die brief besloot ik eens te proberen of ik kon achterhalen wie de geheimzinnige makers van de zegels zijn geweest. En wat ik ook graag wou weten: was het echt een spontane actie van een paar lieden die op het idee kwamen: 'Kom, laten we eens een paar postzegels maken om de terugkeer van Memel te vieren'? Dat heb ik namelijk nooit willen geloven.

Afb. 1.

Brief van Šilutė naar Berlijn, 23 maart 1939, filatelistisch gefrankeerd met de volledige opdrukserie die de dag tevoren uitgegeven was. Werner Schüler, de geadresseerde, was een postzegelhandelaar

Maar laat ik beginnen met een korte schets van de historische achtergrond.

Duits, Frans, Litouws

De stad Memel (Litouws: Klaipėda) was in 1252 door de Duitse Orde gesticht. In de loop van de geschiedenis werd de stad enkele malen veroverd door de Litouwers, de Zweden en de Russen, maar de Duitsers kwamen steeds weer terug. In de hele negentiende eeuw was de stad Duits. Na de

Eerste Wereldoorlog deed Duitsland afstand van de stad en het land eromheen. Het 'Memelgebied' kwam als mandaatgebied onder Frans beheer. De geallieerden twijfelden tussen overdracht aan Litouwen, dat behoefte had aan een eigen havenstad, en een status als vrije stad, net als Danzig. Op 15 januari 1923 namen de Litouwers de stad bij verrassing in en dwongen ze de Fransen te vertrekken. De voormalige geallieerden vonden

dat Litouwen wel recht had op enige compensatie omdat de Litouwse hoofdstad Vilnius door Polen was ingelijfd. Litouwen mocht het Memelgebied hebben op voorwaarde dat het een zekere vorm van autonomie zou krijgen. Het gebied kreeg een eigen parlement, de *Landtag*, en een eigen bestuur, het *Direktorium*. De belangen van Litouwen werden behartigd door een gouverneur. Voor een deel golden in het Memelgebied ook andere wetten.

Aan deze constructie heeft Litouwen weinig plezier beleefd. De vier Duitse partijen begonnen al direct nauw samen te werken in een Eenheidsfront. Bij de eerste verkiezingen voor de Landtag haalden ze meteen al meer dan 80 procent van de stemmen. Tussen 1925 en 1938 werden zes verkiezingen voor de Landtag gehouden. De resultaten schommelden wel iets, maar doorgaans waren 25 zetels voor het Duitse blok en 5 zetels voor de Litouwse partijen. Hierbij moet aangetekend worden dat veel Litouwstaligen, vooral degenen die al in de Duitse tijd in Memel hadden gewoond, op de Duitse partijen stemden. Het blijkt niet uit de verkiezingsuitslagen, maar er woonden ongeveer evenveel Duitstaligen als Litouwstaligen in het gebied. Bij de plaatselijke verkiezingen van 1933 deed voor het eerst een nationaal-socialistische partij mee, opgezet vanuit Berlijn. Ze kreeg meer dan de helft van alle stemmen. Korte tijd waren er twee rivaliserende nazipartijen, tot de Litouwse autoriteiten allebei verboden.

Bij de verkiezingen voor de Landtag van 1935 deed echter maar één Duitse partij mee, onder de naam *Einheitsfront*. De belangrijkste leiders waren nazi's en de partij had hartelijke contacten met de Duitse autoriteiten in Berlijn.

Er waren voortdurend spanningen tussen het stadsbestuur van Memel en de Litouwse regering. In 1934 stonden 122 hoge ambtenaren uit Memel voor een Litouws tribunaal terecht wegens hoogverraad. Ze hadden een grote wapenvoorraad aangelegd. 87 van hen werden veroordeeld, vier van hen ter dood (later werden die straffen omgezet in levenslang). Bij de verkiezingen van 1935 mochten een paar Duitstalige kranten niet verschijnen. Litouwen nam vier kandidaten het Litouwse staatsburgerschap af, zodat ze niet

aan de verkiezingen konden meedoen. Uiteraard was ook de relatie tussen Litouwen en nazi-Duitsland allesbehalve vriendschappelijk. Dat voelden de Memellanders in hun portemonnee, want veel bedrijven waren afhankelijk van Duitse afnemers.

Op 25 maart 1938 legde Duitsland Litouwen een programma van 11 punten voor. De belangrijkste punten waren: vrijheid van handelen voor de Duitse (lees: nazistische) organisaties en geen censuur meer op de Duitstalige pers. Litouwen willigde de Duitse verlangens in. Zelfs de in 1934 veroordeelde samenzweerders kwamen weer op vrije voeten. De weg naar nazificatie van het Memelgebied lag vrij.

De nazi's van Memel

Het Eenheidsfront werd nu openlijk een nazipartij. De plaatselijke Führer was de dierenarts Ernst Neumann (1888–1955). Het Eenheidsfront werd omgedoopt in '*Partei Neumann*'. Het nazisme was meer dan een politieke stroming, het was een ideologie die ingrijpende gevolgen had voor de hele maatschappij. Een partijleider zorgde ervoor dat de mensen in de pas bleven lopen. In Duitsland was dat eerst de Sturmabteilung (SA) en later de SS, in Memel werd het de *Memel-deutsche Ordnungsdienst*. De Ordnungsdienst bestond uit zo'n 8000 mannen, en was onderverdeeld in 'Sturmabteilungen'. Er waren Sturmabteilungen te voet, te paard, op een motor, op een schip, en zelfs een eigen ambulancedienst. De leden van de Ordnungsdienst droegen een zwart uniform met op hun pet een insigne in de vorm van een elandsgewei. In het Memelgebied komen elanden voor. Voor de culturele sector werd een *Memeldeutscher Kulturverband* opgericht. Het Kulturverband beheerde ook kleuterscholen en bejaardentehuizen en organiseerde de Winterhulp. De werknemers kregen een vakbond, het *Arbeitsfront*, de boeren hun *Bauernbund*. Voor de kinderen werd een Memelländische afdeling van de *Hitlerjugend* opgericht. Het lidmaatschap van zo'n organisatie was soms vrijwel verplicht, maar in elk geval altijd verstandig. Boeren die lid waren van de Bauernbund, kregen bijvoorbeeld hogere prijzen voor hun producten dan boeren die dat niet waren.

Ontkomen aan het nationaal-socialisme was vrijwel niet mogelijk. Wilde je bijvoorbeeld krediet? Omdat de banken in handen waren van nazi's, kon je alleen krediet krijgen als je aangesloten was bij een nazi-organisatie.

In 1937 had de Landtag al anti-joodse maatregelen genomen. Joden werden uitgesloten van een groot aantal beroepen. Nu de nazi's heer en meester waren in het gebied, werden de joden aangevallen en getreiterd door de Ordnungsdienst. Honderden joden vertrokken naar elders in Litouwen en soms naar Palestina.

Memelland weer Duits

Op 12 maart 1939 werd in Rome de nieuwgekozen paus Pius XII geïnstalleerd. Jozas Urbšys, de Litouwse minister van Buitenlandse Zaken, woonde de plechtigheid bij. Op de terugweg naar Kaunas (toen de zetel van de Litouwse regering) had hij op 20 maart in Berlijn een onderhoud met Joachim von Ribbentrop, zijn Duitse collega. Die legde hem volkomen onverwachts een ultimatum voor: Litouwen diende het Memelgebied terug te geven aan Duitsland, anders zou Duitsland het gebied met geweld terughalen. Hoewel Von Ribbentrop geen datum noemde, was het Urbšys wel duidelijk dat een snelle reactie geboden was. De volgende dag pleegde de Litouwse regering koortsachtig overleg met Groot-Brittannië en Polen. Van die landen bleek geen hulp te verwachten. Maxim Litvinov, de toenmalige Sovjetminister van Buitenlandse Zaken, hield zich onbereikbaar. De Litouwse regering deed het onvermijdelijke: vroeg in de ochtend van 22 maart liet Litouwen weten het ultimatum te accepteren. Nog dezelfde dag namen Duitse troepen, die al aan de grens gelegerd waren, bezit van het Memelgebied. Met hen mee kwamen Duitse technici, die de radiozender van Memel overnamen, en Duitse postambtenaren om de postkantoren over te nemen. De bestaande bezetting van de postkantoren, bijna allemaal Litouwers, werd naar huis gestuurd. Urbšys reisde opnieuw naar Berlijn, waar hij op 23 maart om 1 uur 's middags het protocol van

overdracht van het Memelgebied ondertekende. Diezelfde ochtend was een complete vloot van zo'n zestig Duitse oorlogsschepen al de haven van Memel binnengevaren. Adolf Hitler zelf bevond zich aan boord van de *Deutschland*. Hij ging mee aan wal, hield een rondrit door de stad en een korte toespraak op het balkon van de schouwburg, schepte zich weer in op de *Deutschland* en voer weer terug naar huis. Het hele gebeuren nam drie uur in beslag.

Nog dezelfde dag vluchtten 10.000 mensen over de grens met Litouwen. Daaronder waren vrijwel alle joden die nog in Memel waren achtergebleven.

Litouwen raakte maar 2848 km², vijf procent, van zijn grondgebied kwijt. Er woonden ca. 152.000 mensen; dat was ongeveer zes procent van de Litouwse bevolking. Maar wel was een derde van de Litouwse industrie in het Memelland gevestigd. 75 procent van de Litouwse export en 86 procent van de Litouwse import liep via de haven van Memel. Litouwen had nu nog maar een kustlijn van een kleine twintig kilometer over. Palanga, de enige belangrijke plaats aan die kust, had een haventje, maar dat was altijd klein gebleven met twee grote havens (Memel en het Letse Liepāja) vlak in de buurt. Palanga kon de functie van Memel niet overnemen. Ter compensatie van het verlies mocht Litouwen overigens wel de haven van Memel blijven gebruiken.

De Ordnungsdienst komt met postzegels

Er bestaan twee versies van het verhaal over het ontstaan van de opdrukzegels. Ik begin met die van het *Illustriertes Briefmarken-Journal* (1939). In de ochtend van 22 maart 1939 kocht de Memeldeutsche Ordnungsdienst bij een postkantoor een grote partij zegels van de serie '20 jaar onafhankelijkheid' (Michel 425-428) op. De zegels werden naar de drukkerij Rytas ('Ochtend') gebracht. Dat was een gerenommeerde drukkerij, die verschillende zegels van Memel had gedrukt in de tijd dat Memel nog eigen zegels had. Rytas overdrookte de postzegels en die zegels werden direct te koop aangeboden op de kantoren van de Ordnungsdienst.

De volgende dag waren ze al uitverkocht. De zegels werden verkocht tegen de nominale waarde plus een toeslag, maar hoeveel die toeslag bedroeg, is nergens opgetekend. De Ordnungsdienst had over de opdrukzegels geen overleg gevoerd met de Duitse Reichspost, maar ze had wel de toestemming van het Direktorium, het bestuursorgaan voor het Memelgebied.

Dan nu de versie van Gustav Backe, chef de bureau van het hoofdpostkantoor in Memel van 23 maart 1939 tot de evacuatie van Memel in 1944 (opgenomen in Koch, 1961; vertaling van mijn hand):

Vlak voor de terugkeer van het Memelgebied naar Duitsland had de Memelländische Deutsche Partei voor een aanzienlijk bedrag, naar verluidt 65.000 Reichsmark, aan Litouwse postzegels in vier verschillende nominale waarden in beslag genomen en die door een plaatselijke drukkerij met een opdruk 'Memelland wieder frei' en een elandsgewei laten voorzien. Omdat de postzegels niet door een postale autoriteit waren uitgegeven, konden ze na de overname door de Duitse postdienst niet aan de loketten worden verkocht; als provisorische zegels werden ze echter op straat gretig afgenomen door de bevolking en vooral door de zeelui op de Duitse vloot die ter gelegenheid van de terugkeer van het Memelgebied op de rede en in de haven van Memel voor anker lag. Deze eigenmachtige uitgifte van een 'vrijheidszegel' bezorgde het postkantoor van Memel nog lange tijd veel werk en problemen. Onder de gegeven omstandigheden was het Reichspostministerium er namelijk mee akkoord gegaan dat deze speciale postzegels bij wijze van uitzondering tot en met 31 maart 1939 voor frankering van poststukken konden worden gebruikt.

Wie moeten we geloven? We kunnen in elk geval drie kanttekeningen plaatsen:

- Het *Illustriertes Briefmarken-Journal* rapporteerde heet van de naald, twee maanden nadat de postzegels waren uitgegeven. Backe zette pas in 1961 zijn herinneringen op schrift.
- We zien dat Backes geheugen hem in elk geval op één punt in de steek laat. De opdruk luidt 'Me-

melland ist frei' en niet 'Memelland wieder frei'.

- Aan de andere kant publiceerde het *Illustriertes Briefmarken-Journal* in de nazitijd (het blad werd uitgegeven door de uitgeverij Gebrüder Senf in Leipzig), toen je niet alles kon schrijven. Bijvoorbeeld niet dat de Ordnungsdienst niet betaalde voor de postzegels, maar ze simpelweg afpakte.

Ik vermoed dat zich het volgende heeft afgespeeld.

De Ordnungsdienst wist, net als het Direktorium van het Memelgebied, dat Von Ribbentrop Litouwen een ultimatum had gesteld. De banden met de nazitop in Duitsland waren hecht genoeg. In overleg met het Direktorium bereidde de Ordnungsdienst een stunt voor. Een creatieveling ontwierp alvast een opdruk. Toen Litouwen het ultimatum had ingewilligd, begaven leden van de Ordnungsdienst zich naar het postkantoor van Memel en namen daar de hele voorraad van de serie '20 jaar onafhankelijkheid' in beslag. Ze namen de zegels gewoon in beslag; ze kochten ze niet. De leden van de Ordnungsdienst waren niet zo netjes. Volgens gingen ze naar drukkerij Rytas, waar ze de drukkers dwongen alles aan de kant te gooien om een cliché te maken voor de opdruk en de zegels te overdrukken. Daarna werden de overdrookte zegels gedistribueerd over hun eigen kantoren en een aantal postkantoren, waar inmiddels een 'deutschfreundliche' bemanning de zaak had overgenomen.

Het moet wel de Ordnungsdienst zijn geweest, en niet de Partei Neumann die dit alles voor elkaar kreeg. Een knokploeg boezemde ontzag in, een stel politici niet. Verder is het uiterst onwaarschijnlijk dat het Reichspostministerium op 23 maart al toestemming gaf voor het gebruik van de zegels voor frankering. Dat moet het Direktorium van het Memelgebied zijn geweest. De eigen postzegels was een van de laatste wapenfeiten van de Memeldeutsche Ordnungsdienst. Al in mei 1939 werd de Ordnungsdienst omgezet in een SS-eenheid, de 105. SS-Standarte. Het schouderembleem van dit legeronderdeel was nog steeds het elandsgewei.

De opdrukserie

Ook de opdruk laat een elandsgewei (Duits: *Elchschaukel*) zien, het symbool van de Ordnungsdienst, met de tekst 'Memelland ist frei'. De opdruk bestaat in drie typen. Het onderscheidende kenmerk is de positie van de top van de *Elchschaukel* ten opzichte van de letters van het woord *Memelland*:

- type i (40 zegels in een vel van 100): onder het midden van de *n*;
- type ii (46 zegels in een vel van 100): onder de tweede poot van de *n*;
- type iii (14 zegels in een vel van 100): onder de *d*.

Zie afbeelding 2.

De oplagen waren:

- 15 centų: 30.000 stuks;
- 30 centų: 30.000 stuks;
- 35 centai: 70.000 stuks;
- 60 centų: 50.000 stuks.

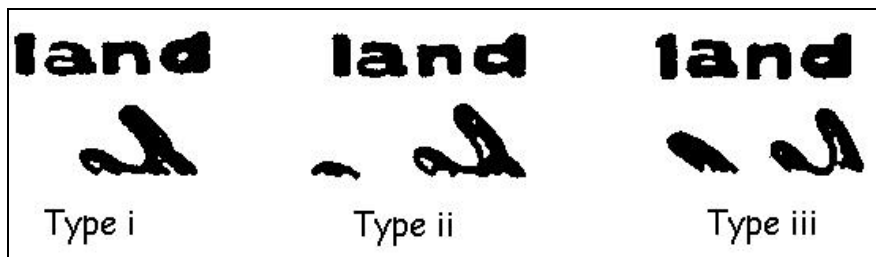
Naast deze opdrukserie, die tenminste nog een autoriteit achter zich had, het Direktorium, en ook echt voor frankering mocht worden gebruikt, bestaan ook Litouwse zegels met een hakenkruis en de tekst 'Wir sind frei!' (afbeelding 3). Die zegels zijn particulier maakwerk en waren niet geldig voor frankering. Het *Illustriertes Briefmarken-Journal* (1939) laat een briefkaart zien waarop zo'n zegel zit, samen met een Duitse zegel.

Beide zegels zijn afgestempeld. Maar de Duitse zegel is er een van 6 Pfennig, en dat was het tarief voor een binnenlandse briefkaart. De nepzegel zit er voor spek en bonen op.

De post na 22 maart

Op 24 maart 1939 namen de Duitse posterijen officieel de postkantoren in het Memelgebied over, maar al op 23 maart 1939 waren op alle postkantoren Duitse zegels te krijgen.* De overname van de postdienst was al in februari zorgvuldig voorbereid door het postdistrict Gumbinnen (het tegenwoordige Goesev in het Kaliningrad Oblast), waaronder Memel kwam te vallen.

Officieel is het nooit toegegeven, maar een aantal postkantoren verkocht behalve Duitse zegels ook de

Afb. 2

De drie typen van de opdruk

Afb. 3

Particulier maakwerk, gefabriceerd na de overname van Memel door Duitsland

opdrukzegels van de Ordnungsdienst. Daaronder waren in elk geval Memel zelf (Klaipėda), Heydekrug (Šilutė) en Prökuls (Priekulė). Die zegels waren al binnen een paar uur uitverkocht. Litouwse zegels werden niet meer verkocht, maar ze mochten tot en met

31 maart 1939 nog worden opgebruikt (afbeelding 7).

Op 23 maart werd ook de Duitse Mark ingevoerd. De Mark werd gelijkgesteld aan 2½ Litouwse litai. Vanaf 23 maart golden ook de Duitse posttarieven. Even de belangrijkste tarieven op een rijtje:

<i>geldig voor</i>	<i>Litouws tot 23-03</i>	<i>Litouws 23-03 - 01-04</i>	<i>Duits na 23-03</i>
binnenlandse brief	30 centų	30 centų	12 Pfennig
aanget. binnenl. brief	60 centų	1 litas 5 centai	42 Pfennig
binnenlandse kaart	15 centų	15 centų	6 Pfennig
binnenlands drukwerk	5 centai	8 centai	3 Pfennig
internationale brief	60 centų	63 centai	25 Pfennig
aanget. internat. brief	1 litas 20 centų	1 litas 38 centai	55 Pfennig
internationale kaart	35 centai	38 centai	15 Pfennig

Bij dit staatje moeten we wel bedenken dat Duitsland op 23 maart van buitenland binnenland was geworden. Ik betwijfel of de postkantoren in het Memelgebied wel strikt letten op de nieuwe drukwerk- en buitenlandstarieven. Met de koerserende Litouwse zegels konden geen frankeringen van 8, 38 of 63 centai worden gemaakt. Klemm (2002) laat een brief naar Riga zien die is gefrankeerd met 24 Pfennig aan Duitse plus 5 centai aan Litouwse zegels. Dat komt neer op 26 Pfennig of 65 centai. Juist was 25 Pfennig of 63 centai.

Afbeelding 4 laat een zwaar overgefrankeerde brief naar de Vrije Stad Danzig zien.

Stempels na 22 maart

De Litouwse stempels werden nog enige tijd doorgebruikt. Omdat de Litouwse plaatsnamen nogal afweken van de Duitse, werden op verschillende postkantoren noodstempeltjes gebruikt met de Duitse plaatsnaam (afb. 5). Ook werden hier en daar nog oude Duitse stempels teruggevonden en weer voor afstempelingen ingezet (afbeelding 6). Soms waren die heel oud. Nidden (Litouws: Nida) gebruikte een stempel dat nog van vóór de Eerste Wereldoorlog dateerde (Van Oosten, 2005).

De Litouwse naam voor Ruß is Rusnė. Het is de enige plaats waar men met het Litouwse stempel ging rommelen. De letters *nė* werden gekapt. Nu stond er 'Rus' en dat leek voldoende op de Duitse naam. Toch is ook hier een noodstempeltje 'Ruß' aangemaakt.

Afb. 4

Brief van Memel naar Zoppot in het gebied van de Vrije Stad Danzig, 23 maart 1939, gefrankeerd met twee opdrukzeggels. Hier is nog het Litouwse stempel *Klaipėda* gebruikt. De brief is zwaar overgefrankeerd; 30 centų was genoeg geweest. Voor post van Duitsland naar Danzig gold namelijk het binnenlandstarief

Afb. 5

Briefkaart van Šilutė naar Berlijn, 23 maart 1939. Naast het datumstempel Šilutė is een rechthoekig stempeltje met de naam Heydekrug geplaatst. Bovendien zien we nog een stempel 'Das Memelland ist frei'. Aangezien de achterkant helemaal blanco is, was de ingedrukte zegel van 3 Pfennig, het drukwerkstarief, voldoende geweest, en zit de opdrukzegel van 30 centų er voor spek en bonen op. Een interessante vraag: hoe was het de Berlijnse postzegelhandelaar Werner Schüler gelukt briefkaarten bedrukt met zijn adres binnen twee dagen in Šilutė te krijgen?

Na vier filatelistische producten wordt het tijd voor een niet-filatelistische briefkaart met gewone Litouwse zegels (*afb. 7*).

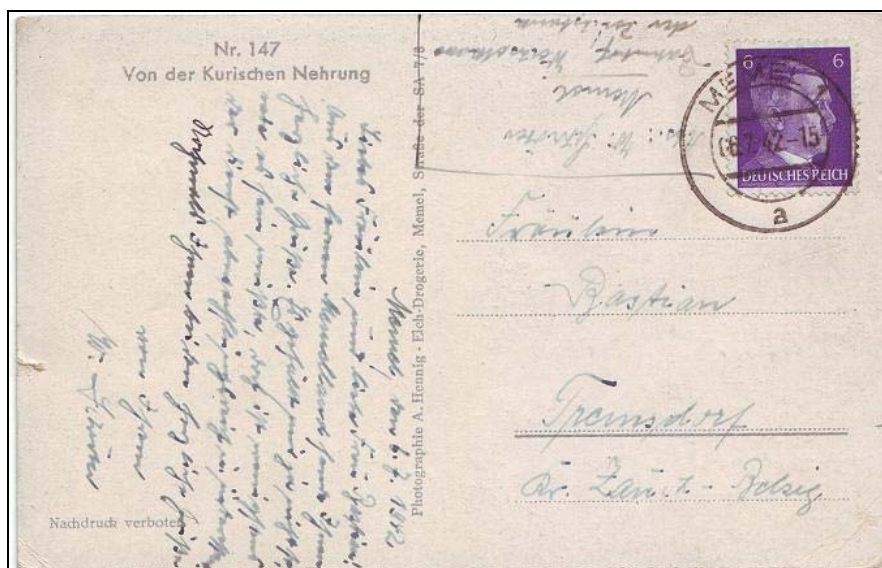
Afb. 6

Alweer een brief aan Werner Schüler met als datum 23 maart 1939. In tegenstelling tot de brief van afbeelding 4 is deze brief afgestempeld met een oud stempel Memel ** b. Het luchtpoststrookje is nog Litouws. Het tarief voor een binnenlandse luchtpostbrief was 17 Pfennig. Omgerekend is dat 43 centai. Met 60 centų is de brief dus overgefrankeerd

Afb. 7

De afzender van deze kaart van Memel naar Berlin van 24 maart 1939 had geen filatelistische bedoelingen. Even in het kort de strekking van de boodschap op de achterkant: 'Er is hier een hoop veranderd. De straten zijn vol Duitse militairen. Verschillende mensen die de afgelopen jaren naar Duitsland zijn geëmigreerd, komen ineens terug. Kom jij ook terug?' Niettemin is de kaart zwaar overgefrankeerd. 15 centų voor een binnenlandse kaart was genoeg geweest. Waarschijnlijk had de afzender geen flauw idee wat er in de nieuwe tijd op zo'n kaart moest en heeft maar flink wat zegels geplakt. Dan was het in elk geval genoeg

Afb. 8
Ansichtkaart van Memel naar Tromsdorf (in Saksen-Anhalt), 6 juli 1942. De stempels van het oude type waren langebalkstempels, die van het nieuwe type kortebalkstempels

Afb. 9
Aangetekende brief van Stonischken naar Beuthen, 27 maart 1939. Als datumstempel is het Litouwse stempel Stoniškiai gebruikt; daarnaast is een provisioneel stempeltje Stonischken geplaatst. Interessant is ook het aantekenstrookje. De Oost-Pruisische stad Eydtkuhnen had een paar honderd aantekenstrookjes afgestaan, die in Stonischken met een stempeltje werden veranderd in aantekenstrookjes van Stonischken. De brief ziet er nogal filatelisch uit en is 2 Pfennig overgefrankeerd. Beuthen heet tegenwoordig Bytom en ligt in Polen; Eydtkuhnen heet nu Tsjernysjovskoje en ligt in het Russische Kaliningrad Oblast

Sommige teruggevonden stempels bleven tot in 1944 in gebruik; andere werden later in 1939 vervangen door stempels van een type dat toen elders in Duitsland gebruikelijk was. De eerste nieuwe stempels (voor Memel en Heydekrug) kwamen al op 31 maart 1939.

In afbeelding 8 ziet u een stempel Memel 1 van het nieuwe type.

Aantekenstrookjes na 22 maart

Een speciaal probleem was het versturen van aangetekende brieven. Litouwen gebruikte geen aantekenstrookjes, maar aantekenstempels, met uiteraard de Litouwse plaatsnamen. In plaats van die stempels om te bouwen koos men voor een andere oplossing. Postkantoren in het aangrenzende Oost-Pruisen stonden een deel van hun voorraad aantekenstrookjes af en die werden in het Memelgebied van een stempel met de eigen plaatsnaam voorzien. Zo gebruikte Memel zelf aantekenstrookjes van Neu-Argeningken, Goldap, Pokracken, Schillkojen, Stallupönen en Tilsit. Dat zijn allemaal plaatsen in de buurt van Königsberg, die tegenwoordig in het Kaliningrad Oblast liggen. Alleen Goldap ligt nu in Polen. Zoals afbeelding 9 laat zien, gebruikte Stonischken aantekenstrookjes van Eydtkuhnen.

Deze overgedrukte aantekenstrookjes zijn maar heel kort in gebruik geweest.

De mythische opdrukzegels

De ontstaansgeschiedenis van de opdrukken met 'Memelland ist frei' was niet iedereen bekend. Veel mensen dachten dat het officiële postzegels waren, uitgegeven door de postale autoriteiten in Memel. Zelfs enkele filatelistische tijdschriften, zoals de *Deutsche Briefmarken Zeitung*, schreven dat (Muchow, 1939). Ook deed het gerucht de ronde dat er in het Memelgebied speciale stempels waren aangemaakt om de terugkeer van het gebied naar het Rijk te vieren. Dus waren er nogal wat mensen die probeerden de postzegels en de

vermeende stempels bij de postdienst van Memel te bestellen. Afbeelding 10 laat een brief zien van iemand die dat probeerde. Deze brief is de aanleiding tot dit artikel geweest.

Het hoofdpstkantoor van Memel ontving heel veel van dergelijke verzoeken. Het kon daaraan niet voldoen. Het kleine voorraadjegels dat daar was verkocht, was allang op en bovendien hadden ze eigenlijk niet eens verkocht mogen worden. Ze waren immers niet door een postale autoriteit uitgegeven. Het postkantoor liet een stempel aanmaken: 'Überdruckmarken sind von deutscher Reichspost nicht hergestellt worden. – Postamt Memel', ofwel: 'Opdrukzegels zijn door de Duitse rijkspost niet aangemaakt. – Postkantoor Memel'. We zien het stempel in afbeelding 11.

Opvallend is de datum dat de brief verstuurd is: 22 maart 1939. De dag dat de postzegels uitkwamen! Ik vermoed dat er op de Duitse radio een uitzending is geweest over de glorieuze terugkeer van Memel naar het Duitse Rijk. In die uitzending zal iemand terloops hebben gezegd: 'En er zijn ook al postzegels uitgegeven om het te vieren.' Waarop de verzamelaar in Karlsruhe onmiddellijk pen en papier pakte om die postzegels te bestellen.

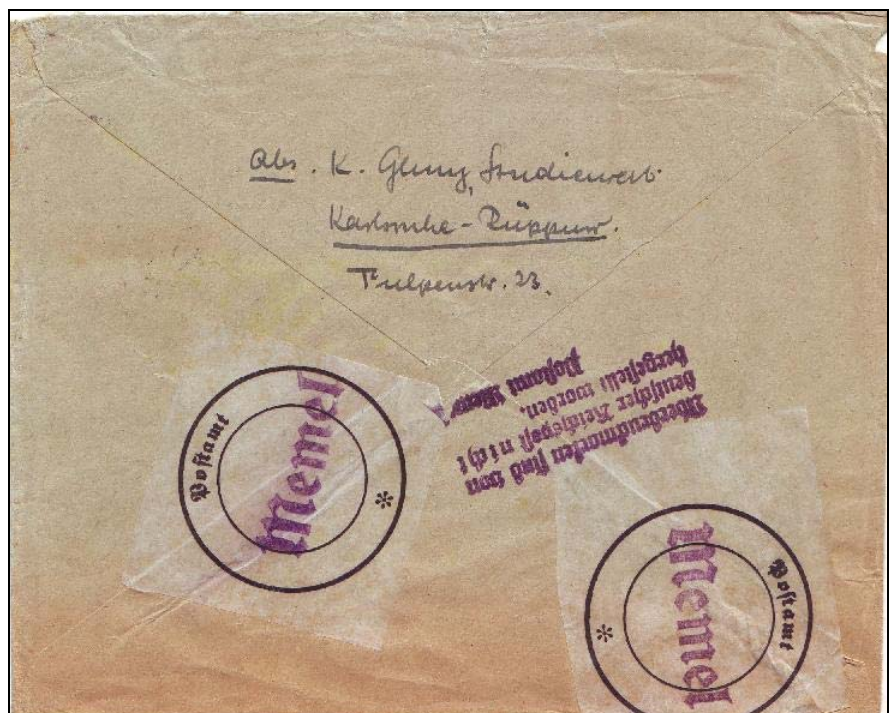
Een persbericht en een slechte lezer

Om het postkantoor in Memel een handje te helpen gaf het Reichspostministerium op 28 maart 1939 een persbericht uit. Het ministerie liet weten dat de opdrukzegels waren uitverkocht, dat er geen speciale stempels waren aangemaakt en dat het afhandelen van alle bedelbrieven de medewerkers van het postkantoor een hoop tijd kostte, die ze beter konden gebruiken. Of de lezers maar wilden stoppen met brieven sturen.

Afb. 10

Brief van Karlsruhe naar het hoofdpstkantoor in Memel, 22 maart 1939 (!). De afzender vroeg of hij daar opdrukzegels kon bestellen. De medewerkers van het postkantoor voorzagen de brief van een stempel (afbeelding 11) en stuurden hem op 4 april 1939 terug naar de afzender

Afb. 11

De achterkant van de brief van afbeelding 10. Het hoofdpstkantoor heeft de brief na lezing weer dichtgemaakt met twee stickers 'Postamt' met stempel Memel en een stempel geplaatst met de strekking 'de Duitse Rijkspost heeft geen opdrukzegels aangemaakt'. Vervolgens ging de brief retour afzender

Leipzig, 4 april 1939

Aan de postale autoriteiten in Memel!

Hierbij bestel ik onder rembours 25 series 'Memel ist frei'!

Tegelijkertijd verzoek ik u de oplagecijfers van deze opdrukzegels aan mij mee te delen en mij het officiële karakter van de zegels te bevestigen.

Ik ben handelaar en verwacht levering met voorrang!

Wanneer de oplagecijfers van de genoemde serie de 50.000 niet overstijgen, kunt u mij 100 series sturen.

Heil Hitler!

K. Kleeberg

Klemm (2002) laat een briefkaart zien van de postzegelhandelaar K. Kleeberg in Leipzig, die het persbericht duidelijk niet gelezen had. Ik vind de tekst zo aanmatigend dat ik het niet kan laten om die over te nemen (vertaling van mijn hand):

Aanmatigend of niet, degeen die het verzoek afhandelde, voelde zich toch geroepen om niet alleen het gebruikelijke retourstempel te plaatsen, maar daar ook een korte toelichting bij te schrijven (vertaling weer van mijn hand):

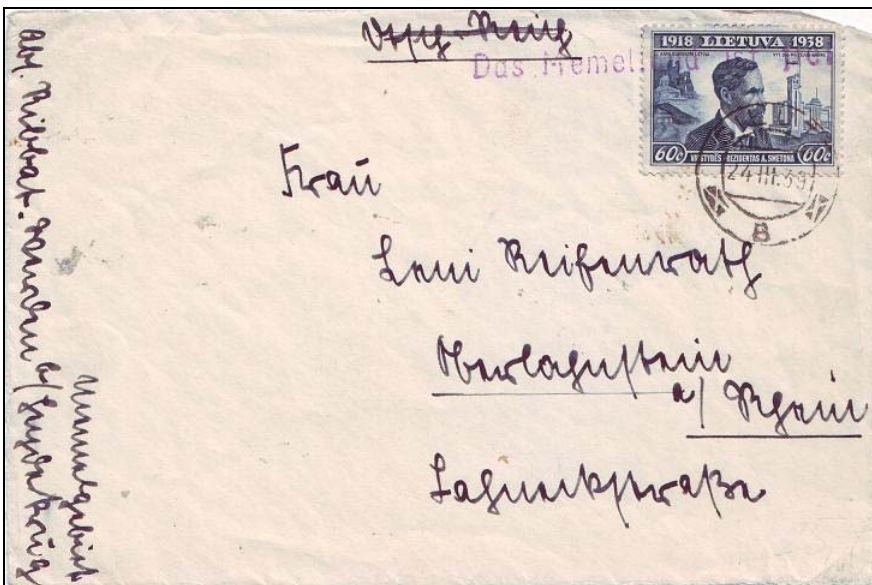
De oplagecijfers van de opdrukzegels kunnen wij u helaas niet meedelen. De opdrukzegels zijn door de Memelländische Ordnungsdienst verkocht.

Speciale stempels: welles – nietes

Het Reichspostministerium ontkende dan wel dat er speciale stempels waren uitgegeven, helemaal zonder grond was het gerucht van die speciale stempels nu ook weer niet. De Memeldeutsche Ordnungsdienst gaf niet alleen eigen postzegels uit, ze liet ook stempels maken. In verschillende plaatsen kreeg elke envelop die bij de post werd ingeleverd, een stempeltje 'Das Memelland ist frei' (afb. 12 en 13).

Prökuls had een eigen variant van het stempeltje: 'Wir Memeldeutsche sind frei! – Postamt Prökuls'.

Een kleine maand na de herovering van het Memelgebied was Adolf Hitler jarig. Dat leverde nu eens een echt speciaal stempel op (afb. 14).

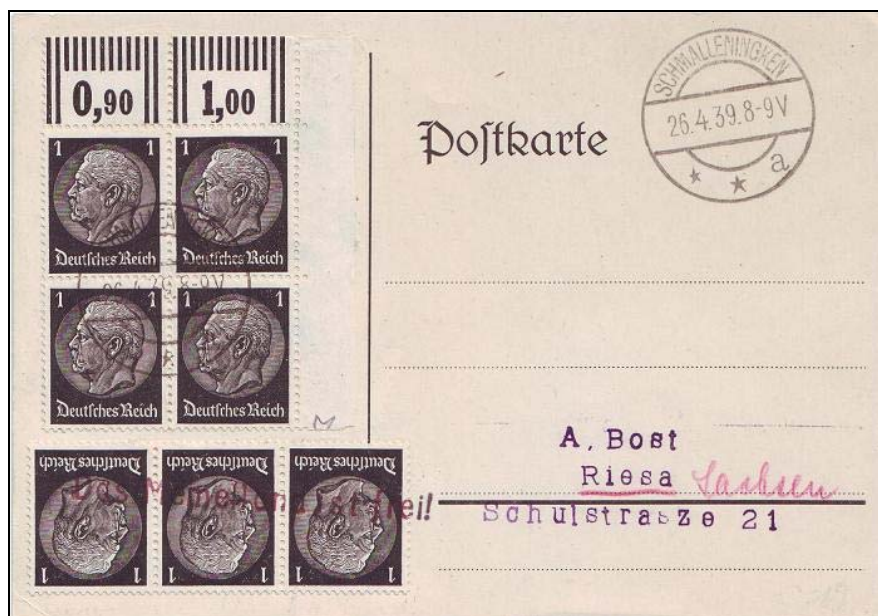

Afb. 12

Brief van Šilutė naar Oberlahnstein (in Rheinland-Pfalz), 24 maart 1939. De brief is nog gefrankeerd met een Litouwse zegel van 60 centy, het oude tarief voor een brief naar Duitsland, hoewel het nu voor de helft mocht. Op de envelop en gedeeltelijk over de postzegel heen staat een stempeltje 'Das Memelland ist frei'

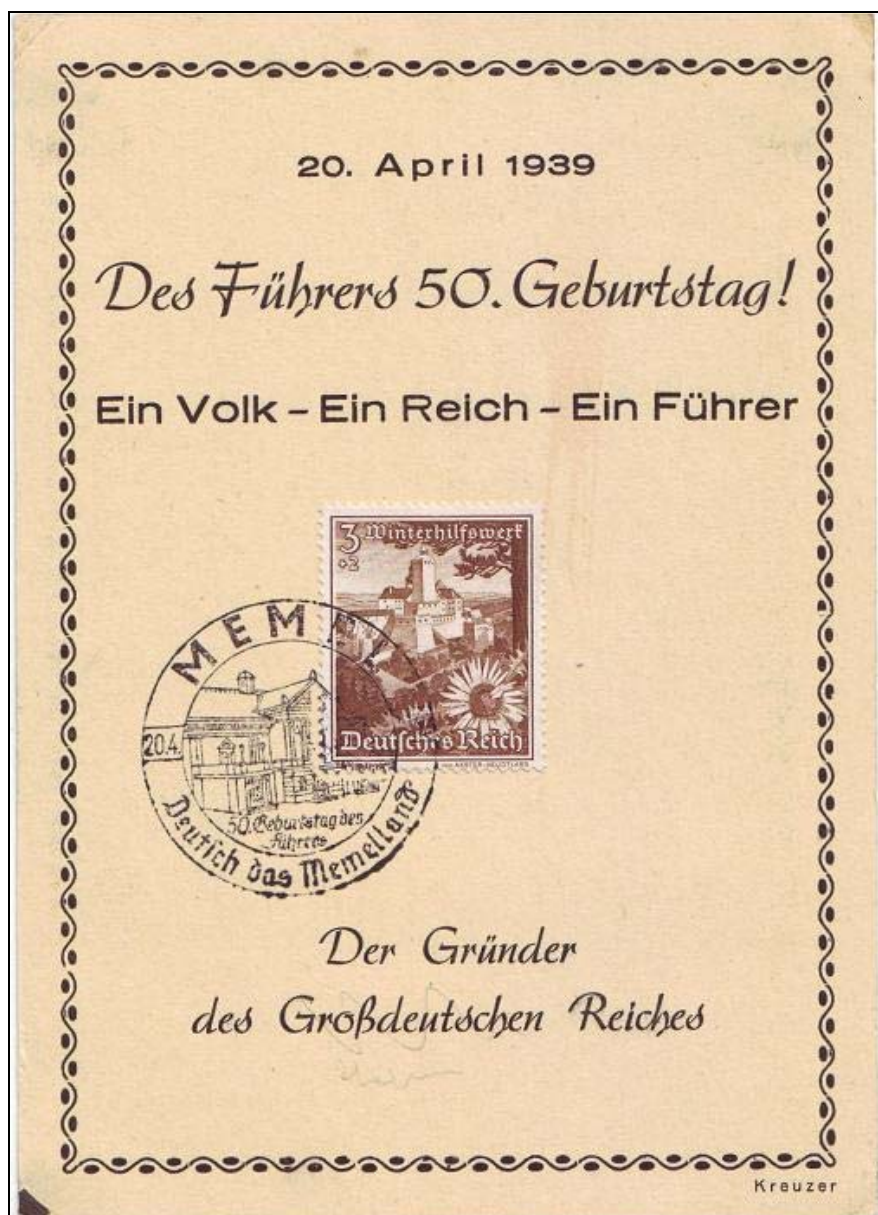
Afb. 13

Berichtkaart van Schmalleningken (Litouws: Smalininkai) naar Riesa in Saksen, 26 april 1939. De kaart is filatelistisch gefrankeerd: 3 Pfennig voor een onbeschreven kaart was genoeg geweest. Het blokje van vier zegels is ontwaard met het stempel van Schmalleningken (een oud stempel dat weer uit de kast was gehaald); het strookje van drie met een langstempel 'Das Memelland ist frei!'

Afb. 14

Gedenkblad ter gelegenheid van de 50e verjaardag van Adolf Hitler op 20 april 1939, voorzien van een postzegel en een speciaal stempel '50. Geburtstag des Führers – Deutsch das Memelland'. Het gebouw in het stempel is de schouwburg. Vanaf het balkon had Hitler op 23 maart de burgers van Memel toegesproken

Een zwendelproduct

Ik eindig dit artikel met een zwendelproduct (afbeelding 15). Brieven als deze worden vaak op eBay te koop aangeboden en er worden behoorlijke bedragen voor neergeteld.**

Tot slot

Als toegift nog een anekdote die ik de lezers niet onthouden wil. Mijn vader verzamelde ook postzegels en poststukken, vooral luchtpost van Nederland. In de jaren zestig ging hij een keer naar een postzegelveiling van Rietdijk. Toen hij thuiskwam, vertelde hij dat de vier opdrukzegels van Memel onder de hamer waren geweest. De veilingmeester zei zonder een spier van zijn gelaat te vertrekken: 'En dan komt nu de serie *Memelland war frei*.'

Afb. 15

Dit lijkt een brief van Dawillen (Litouws: Dovilai) naar Rotterdam van 20 april 1939. Op de achterzijde staat een aankomststempel Rotterdam 12 van 25 april 1939 (zie het kader rechtsonder). Op de voorkant zit een Abklatsch van het aankomststempel. Ook in Dawillen was dus weer een oud stempel uit de kast gekomen. Er lijkt niets mis met deze brief, maar bij nader inzien:

1. *Het tarief klopt niet. Op een brief moest 12 Pfennig. Hier zit maar de helft op. Op een internationale drukwerkbrief moest 5 Pfennig. Daarvan uitgaand is de brief 1 Pfennig overgefrankeerd. Overigens ontbreekt een stempeltje 'Drucksache'.*
2. *De geplakte zegel was sinds 31 december 1938 niet meer geldig.*

De geadresseerde, G. Thoolen, was een postzegelhandelaar en bovendien een fanatiek NSB'er. Hij heeft een heleboel van dit soort brieven in de handel gebracht, niet alleen van het Memelgebied, maar ook van andere gebieden kort nadat ze door Duitsland waren bezet (de Poolse Corridor bijvoorbeeld). Vermoedelijk is de brief als volgt ontstaan. Een vriend van Thoolen, of misschien hijzelf wel, liep met een stapel voorgefrankeerde brieven de postkantoren van het Memelgebied af en liet stempels zetten. De stapel afgestempelde brieven ging in de bagage mee naar Nederland. Daar zorgde een vriend bij het postkantoor van Rotterdam voor het aankomststempel. De Abklatsch is ontstaan doordat de brieven na stempeling op een stapel werden gelegd. Zie Hulkenberg (2005) voor meer informatie

Noten

* Van Oosten laat zelfs een brief met Duitse zegels van 22 maart 1939 zien, met stempel Nida. Het is echter de vraag of de afzender de postzegels op het postkantoor aldaar heeft gekocht. Nida lag tegen de grens van het Memelgebied en Oost-Pruisen aan (tegenwoordig is dat de Litouws-Russische grens).

Als afzender staat alleen een nummer op de brief. Dat wijst erop dat de afzender een militair was. Misschien behoorde hij tot de troepen die op 22 maart het Memelgebied binnentrokken en had hij onderweg even tijd om een

al gefrankeerde brief in een brievenbus te gooien.

** U raadt het al: ik ben er ook een keer ingetrapt. Niet op eBay, maar op een veiling. Twintig jaar geleden, schat ik. Gelukkig weet ik niet meer wat ik indertijd voor deze brief heb betaald. Ik wil het ook liever niet meer weten.

Literatuur

- Anoniem, 'Auch das Memelgebiet wurde frei!', *Illustriertes Briefmarken-Journal*, jaargang 1939, blz. 136.
- Anoniem, 'Einführung der Reichsmark-Währung im Memelgebiet!', *Illustriertes Briefmarken-Journal*, jaargang 1939, blz. 136.
- Anoniem, 'Keine Markenbestellungen nach Memel', *Illustriertes Briefmarken-Journal*, jaargang 1939, blz. 136.

- Anoniem, 'Memelgebiet', *Illustriertes Briefmarken-Journal*, jaargang 1939, blz. 159-161.
- Anoniem, 'Sonderstempel im Memelgebiet', *Illustriertes Briefmarken-Journal*, jaargang 1939, blz. 161-162.
- Martin Broszat, 'Die memeldeutschen Organisationen und der Nationalsozialismus 1933-1939', *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, München, 5. Jahrgang (1957), 3. Heft (Juli), blz. 273-278 (dit document is op het internet te vinden: http://www.ifz-muenchen.de/heftarchiv/1957_3.pdf; pas op: het duurt heel lang voordat het op uw scherm staat).
- Vytautas Fugalevičius, *Pašto antspaudai Lietuvoj/Poststempel in Litauen/P.O. cancels in Lithuania*, eigen beheer, 1990, 2e editie.
- Ton Hulkenberg, 'Memelland ist frei – een aanvulling', *Deutsche Post*, november 2005.
- Hans-Georg Klemm, 'Die Rückgliederung von Memel und des Memelgebiets in das Deutsche Reich 1939' (deel van '750 Jahre Memel und die Entwicklung der Post, Teil 2'), *Rundschreiben der ARGE Deutsche Ostgebiete* Nr. 175 (September 2002), blz. 49-50.
- Alfred Koch, 'Die deutsche Post im Memelland: Historischer Rückblick auf die Entwicklung des Postwesens 1230-1945: Fortsetzung', in *Archiv für deutsche Postgeschichte*, 1961, 2. Heft, blz. 2-13.
- B. Muchow, 'Die jüngste Weltgeschichte auf Briefmarken', *Deutsche Briefmarken Zeitung*, jaargang 1939, blz. 111.
- Adriaan van Oosten, 'Memelland ist frei', *Deutsche Post*, september 2005, blz. 11-19.
- Georg von Rauch, *The Baltic States: The years of independence 1917-1940*, University of California Press, Berkeley/Los Angeles, 1974.
- <http://lietuvos.istorija.net/kleinlitauen/zostautaitė.htm>

Een vraag aan de lezers

In recente stempels van grotere postkantoren in Litouwen vind je vaak de letters RRM. Hier is als voorbeeld het stempel MOLĖTAI RRM:

Is er iemand die weet waar de letters RRM voor staan?

Sijtze Reurich
info@sijtzereurich.nl

UIT RIGA : ONGEWONE LETSE STRAFPORTSTEMPELS

Igor Irikov en
Ruud van Wijnen

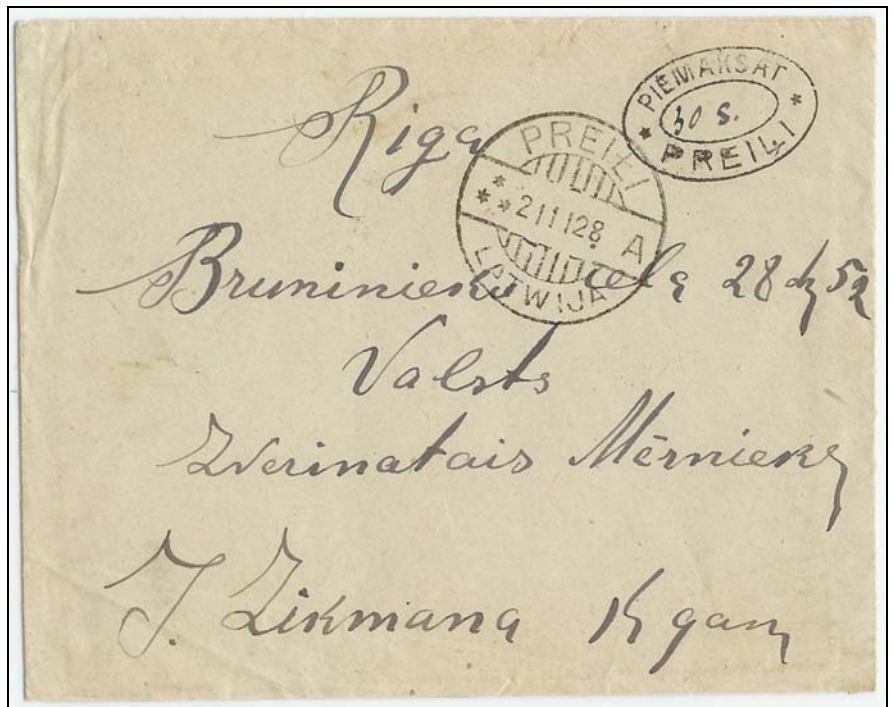
Wie zich maar even bezighoudt met het verzamelen van Letse kaarten en brieven komt ze zeker tegen: strafportstempels. En wie al langer verzamelt kan er een aardige deelcollectie van opzetten.

Hoe het zat weet ik niet: óf de Letten waren slordig in het frankeren van hun post, óf de Letse postbeambten letten beter op dan hun collega's in Estland en Litouwen en ontdekten meer onregelmatigheden.

De Letse strafportstempels kun je in een aantal categorieën indelen.

- de standaardstempels (afb.1).
- provisorische stempels en geschreven aanduidingen, gebruikt vóór de ingebruikname van de standaardstempels (afb.2).
- T-stempels voor internationaal gebruik (afb.3).
- Lokale stempels, met name bekend uit de 2de helft van de jaren 30.
- Geschreven aanduidingen.

Dit artikel gaat over de lokaal vervaardigde strafportstempels die in de tweede helft van de jaren 30 opduiken op antwoordkaarten aan het Bureau voor Statistiek in Riga (afb. 4).

Afb. 1

Ongefrankeerde brief van PREIKI naar RIGA, 21-23 nov. 1928.
Beport met 2 maal het brieftarief van 15 santimu = 30 santimu.
Standaard strafportstempel: PIEMAKSAT + PREIKI met geschreven "30 s".

Afb. 2

Briefkaart van TUKUMS naar MAJORI, 4-5 jan. 1921.
Beport van 2 maal 35 kapeikas = 70 kapeikas, omdat per 20 december 1920 het tarief was verhoogd van 40 naar 75 kapeikas.
Geschreven aanduiding "T 70 k" onder de zegels.

Afb. 3

Brief van RIGA naar Duitsland, 18 juli 1936.

Beport omdat per 15 april 1925 het tarief voor een brief in de tweede gewichtsklasse was verhoogd van 20 naar 21 santimi.

Rond T-stempel met geschreven "5 c" (5 goudcentimes).

Afb. 4

Op die kaarten rapporteerden lokale correspondenten vanuit de kleinste gehuchten de prijzen van allerlei eerste levensbehoeften zoals petroleum, appels, melk, room, honing, kaas, aardappelen en suiker (afb.5).

Tot 1 mei 1935 konden deze antwoordkaarten portvrij worden verzonden, daarna dienden ze te worden gefrankeerd (ook al droegen ze het dienstpoststempel van het Bureau voor Statistiek). Vele correspondenten deden dat niet en dat verklaart het grote aantal lokaal vervaardigde strafportstempels. Op de postkantoortjes en de postagentschappen van dorpjes en gehuchten beschikte de postbeambte immers niet over een standaard stempel en kennelijk "loonde" het, letterlijk en figuurlijk, om toch over een stempel te beschikken.

Gelet op de vorm en de uitvoering van de lokale stempels moeten er richtlijnen zijn geweest. De ovale vorm was kennelijk vereist en mogelijk werden er suggesties gedaan over de kaderlijnen: dubbel dik-dun of met naar buiten gerichte stekels. Ook de maten wijken weinig van elkaar af.

Lang niet alle postbeambten besteedden een deel van hun budget voor het laten maken van een strafportstempel; menigeen schreef het te betalen strafport simpelweg met een potlood op de kaart (afb. 6).

Daarover de volgende keer.

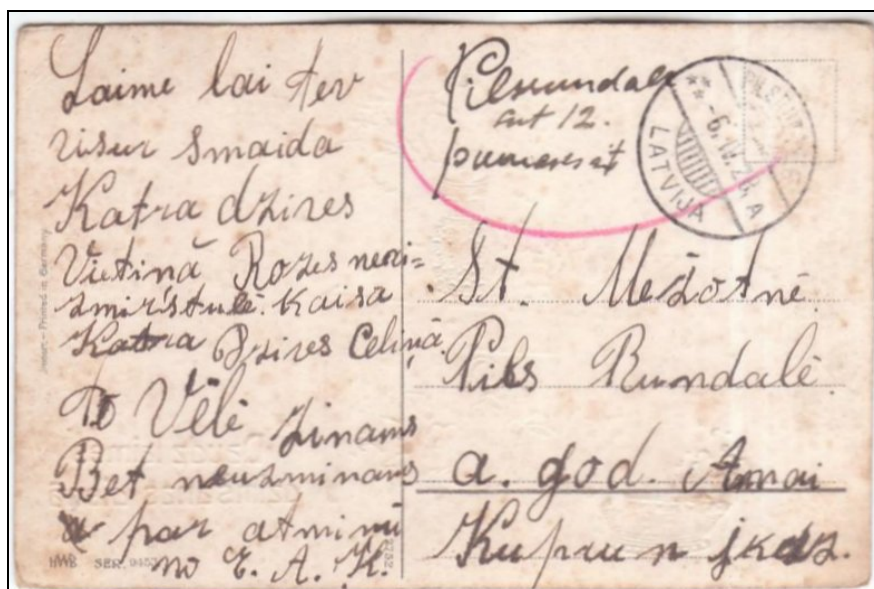
Korespondenta № 589 Ziņas par 1937. g. jūliju mēn. II. pusi
Vieta, par kuru ziņots *Arītes pagasts*

Preces nosaukums	Daudzums	Vidējā cena latos
Petroleja	litrā	0.22
Rudzu milti, rupji	1 kg	0.20
Kviešu milti, bīd., vietējie	"	0.45
Miežu putraimi	"	0.30
Grūbas	"	0.30
Zirņi, graudos, žāvēti, vietējie	"	0.28
Āboli, svaigi	"	-
Cūkas gaļa, svaiga	"	-
" " žāvēta	"	1.50
Speķis, žāvēts	"	1.65
Aitas un jēra gaļa, svaiga	"	-
Teļa gaļa	"	-
Cūku tauki, kaus.	"	1.68
Kartupeļi	100 kg	6.-
Piens, svaigs, nenokr.	litrā	0.10
Biezpiens	1 kg	-
Krējums, skābs	litrā	-
Sviests, nesālīts	1 kg	-
" sālīts	"	1.75
Olas, vistu	gabālā	0.07
Cukurs, smalkais	1 kg	0.69
Medus, tecināts	"	1.50
Sīļķes, tauku	"	-
Sīļķes, "	1 gab.	0.07

Ziņu sniedzēja paraksts *[Handwritten Signature]*
1937. g. "31" jūlija

Valsts tipogrāfija Rīgā, pili. 828. pas. 36 9

Afb. 5

Afb. 6

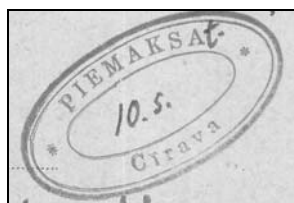
Overzicht van de bekende lokale stempels.

	Plaats	formaat in mm: l x h	kleuren	Gebruiksperiode	Opmerkingen
1	APRIKI	29,5 x 18	zwart en violet	16.02.36 - 05.11.37	Afb.4.
2	ASUNE	41 x 24	grijs en violet	17.01.36 - 02.09.37	
3	Bukmuiža	29,5 x 19	violet	17.03.37 - 30.08.37	
4	Cīrava	37,5 x 20,5	violet	31.05.37 - 02.09.37	PIEMAKSA met geschreven "t"
5	Degumnieki	37,5 x 20	violet	15.08.36 - 14.12.36	
6	Gostiņi	36 x 18,5	zwart en violet	19.11.35 - 04.11.37	
7	Jānuvārti	26,5 x 16,5	violet	01.04.37 - 03.08.37	
8	Jaunkeipene	26,5 x 16,5	violet	07.05.36 - 23.09.36	
9	Kalnamiža	26,5 x 16,5	violet	15.08.36 - 04.08.37	
10	KRAPE	25,5 x 13,5	violet	13.01.37 - 24.08.37	
11	Piebalga	26,5 x 16,5	roodviolet	19.02.37 - 15.08.37	
12	Rekova	30,5 x 20	blauwgroen	14.08.35 - 16.04.37	Inktkleur gelijk aan dagtekeningstempel uit 1935.
13	Rosība	26,5 x 16,5	zwart en violet	02.01.36 - 03.09.37	
14	Rudzēti	32 x 15	zwart en violet	14.08.34 - 30.08.37	Gebroken lijntje voor "s" in de periode 1.8.-31.10 1936
15	Stalidzani	26,5 x 16,5	violet	16.06.37 - 16.10.37	
16	Stirniene	30 x 19,5	grijs	11.08.36 - 03.09.37	
17	Strautiņi	26,5 x 17	violet	01.03.37 - 03.04.37	
18	UKRI	30 x 19	violet	05.09.36	
19	UNGURPILS	29,5 x 19,5	violet	15.02.36 - 15.07.37	
20	Vadakste	26,5 x 17	zwart	01.11.36	
21	Virbi	26,5 x 17	violet	17.04.36 - 03.11.37	

1

4.

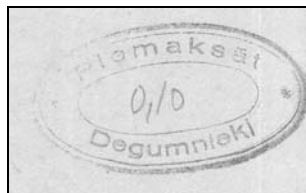
7. (175 %)

2.

5.

8. (175 %)

3.

6.

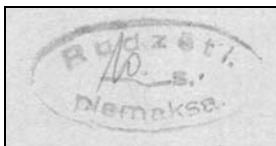
9.

10.(150 %)

14.

18. (150 %)

11. (150 %)

15. (150 %)

19.

12.

16.

20.

13.

17.

21.

POSTKOETSSTATIONS IN ESTLAND VANAF HET LAATSTE KWART VAN DE 19de EEUW TOT 1918

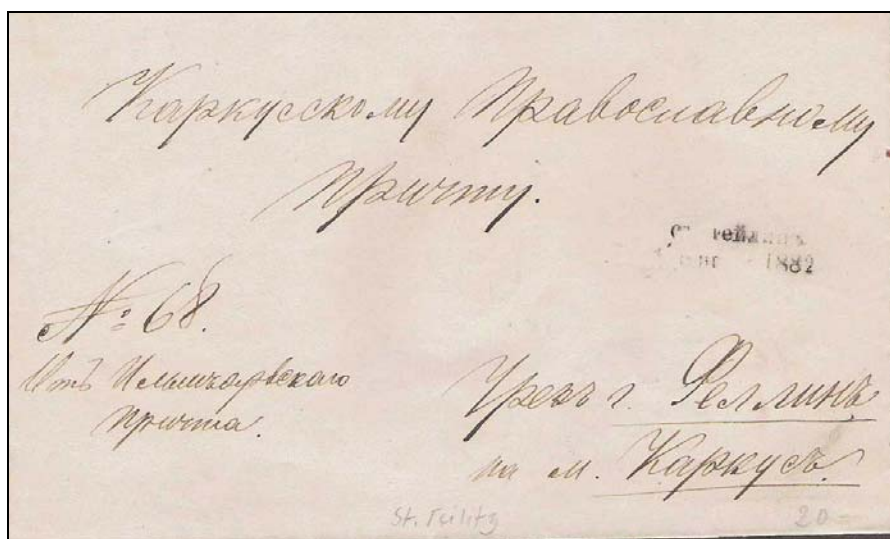
Alexander Epstein

Net als postagentschappen op spoorwegstations of haltes, de postverzorging door districtsbesturen en de particuliere postagentschappen vormden de postkoetsstations een schakel in het netwerk van hulppostkantoren. Hoewel ze hiervan het oudste voorbeeld zijn, kregen ze hun officiële status pas in het kader van de nieuwe postale regels in 1909.

Algemeen gesproken was een postkoetsstation een pleisterplaats langs de weg waar de paarden werden gewisseld van karren die post en passagiers vervoerden. De reizigers konden er eten en vonden er onderdak. Slechts een deel van deze postkoetsstations had een postale functie, d.w.z. dat er post werd aangenomen en afgegeven. De oudste postkoetsstations die post mochten behandelen in Rusland dateren van 1805.

De postale activiteiten op de postkoetsstations werden aanvankelijk beheerd door de staatsposterijen, daarna werden ze voor een bepaalde periode – bijvoorbeeld 12 jaar – verpacht aan privé-personen. Vanaf 1843 viel de postbehandeling weer onder de staatspost. Pas vanaf 1909 vielen de postkoetsstations onder dezelfde regels als de postagentschappen bij platelandsbesturen.

Het netwerk van postkoetsstations breidde zich tot aan het midden van de 19de eeuw snel uit. Daarna kromp het in onder invloed van de ontwikkeling van het spoorwegnet en de uitbreiding van het vervoer per trein in het Russische keizerrijk. Op het grondgebied van het huidige Estland begon deze ontwikkeling in 1896 met de opening van de spoorlijn St. Peterburg – Baltischport en zette door met de aanleg en ingebruikname van nieuwe spoorlijnen. Hoewel er in die periode nog enige nieuwe postkoetsstations werden geopend, nam hun aantal geleidelijk af: in 1905 functioneerden er nog zes, in 1915 nog slechts vier. Terwijl de

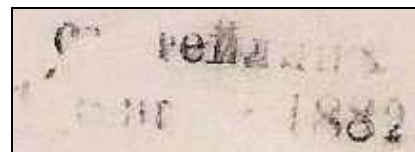

Afb. 1a

meeste postkoetsstations werden gesloten of hun postale functie verloren, werd op belangrijke plaatsen een aantal ervan omgevormd tot hulppostkantoor, al dan niet met telegraafdiensten. In een aantal gevallen vond zelfs omvorming tot volledig postkantoor plaats. Dit gebeurde op grond van de hervorming van 1884 waarbij de post- en telegraafbesturen werden samengevoegd.

Dit artikel behandelt, vanaf de late jaren 70 van de 19de eeuw, de ontwikkeling van het netwerk van postkoetsstations tot hulppostkantoren zoals vastgelegd in de latere postwetten van 1909. De tabel hieronder geeft een overzicht van de postkoetsstations in Estland waar in deze periode post werd behandeld. Een aantal daarvan gebruikte nog de speciale tweeregel

stempels met de naam van het postkoetsstation en de datum (**afb. 1**).

Ze werden echter, op zijn laatst in het laatste decennium van de 19de eeuw, allemaal gesloten of gereorganiseerd. Hoewel deze postkoetsstations buiten de opzet van dit artikel vallen, zijn ze toch in het overzicht opgenomen.

Postkoetsstation (gouvernement, district, route)	In bedrijf	Stempel- type	Bekende gebruiks- periode	Opmerkingen	Afb.
АССЪ Ass (Estland; Vesenberg; ?)	1878.03 - 1893.08.31	 Ia	1879 - 1896	Werkte feitelijk als postagentschap op het treinstation. Gereorganiseerd tot hulppostkantoor.	2
ВАРБУСЪ Varbus (Livland; Verro; Mai- delshof-Verro)	... - 1889	Tweeregel stempels	-	Gesloten.	
ВЕРДЕРЪ Verder (Estland; Hapsal; Pernau- Arensburg)	... - 1891	Tweeregel stempels	-	Gereorganiseerd tot hulp- en tele- graafkantoor.	
ГАЛЛИКЪ Gallik (Livland; Pernau; Reval- Moiseköl, Reval-Gallik, Leal- Gallik)	... - 1908.10.19	 Ib	1890 - 1895	Gereorganiseerd tot hulp- en tele- graafkantoor.	3
ДИДРИКЮЛЬ Didrikül (Livland; Verro; Gul- ben-Izborsk)	... - 1889	Tweeregel stempels	-	Gesloten.	
ЗЕННЕНЪ Sennen (Livland; Verro; Gulben- Izborsk)	... - 1889	Tweeregel stempels	-	Gesloten.	
ЈЕДДЕФЕРЪ Jedeffer (Estland; Hapsal; Reval- Moiseköl, Liva-Pernau)	... - na 1916	 Ib	1900 - 1905 Datum in latere stempels geschreven		
		 IIIb	1908-1916		4
КУЙВАСТЪ Kuivast (Livland; Arensburg; Pernau-Arensburg)	... - 1892.06.30	 Ia	1879 - 1885	Gereorganiseerd tot hulppostkantoor.	5
КУЙКАТИЦЪ Kuikatz (Livland; Derpt; Derpt- Alt-Schwanenburg, Fellin- Bokkenhof)	... - 1889	Tweeregel stempels	-	Gesloten	
КУРКУНДЪ Kurkund (Livland; Pernau; Re- val-Moiseköl)	... - 1896	 II	1891 - 1895	Gereorganiseerd tot hulppostkantoor.	6
ЛЕАЛЬ Leal (Estland; Hapsal; Leal- Gallik, Pernau-Arensburg)	... - 1890.07.06	 Ia	1879 - 1889	Gereorganiseerd tot hulp- en tele- graafkantoor.	7
ЛИВА Liva (Estland; Reval; Reval- Risti)	... - 1894	Tweeregel stempels	-	Gereorganiseerd tot hulppostkantoor	

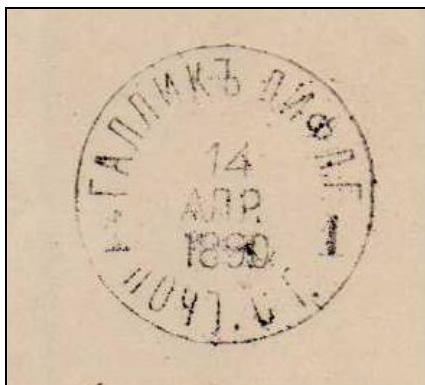
Afb. 2

Afb. 2b
Stempel 150%

Afb. 3

Afb. 3b
Stempel 150 %

Afb. 4

Afb. 4b
Stempel 150%

МАРИЕНЪ-МАГДАЛИНЕНЪ Marien-Magdalinen (Estland; Veissenstein; Veissenstein- Rakke)	... - 1916.02.11	 Ib	1889 -1916	Gereorganiseerd tot postkantoor.	8
МЕНЦЕНЪ Menzen (Livland; Verro; Gul- ben-Izborsk)	... - 1889	Tweeregel stempels	-	Gesloten.	
МЕРЬЕМА Merjema (Estland; Hapsal; ?)	1884 - 1890.07.04	 Ia	1884	Gereorganiseerd tot hulp- en tele- graafkantoor	
МОЙЗЕКЮЛЬ Moisekül (Livland; Pernau; Pernau-Moisekül, Fellin-Pernau)	1893 - 1905.04.15	 II	1893 -1905	Gereorganiseerd tot hulp- en tele- graafkantoor.	9
НЕЙГАУЗЕНЪ Neihausen (Livland; Verro; Gul- ben-Izborsk)	... - 1889	Tweeregel stempels	-	Gesloten. In 1913 heropend als hulp- en tele- graafkantoor	
НЕЙ-ЛЕВЕЛЬ Nei-Level (Livland; Arensburg; Pernau-Arensburg)	... - na 1916	 Ib	1896 -1916		10
НОВО-КОЙКЮЛЬ Novo-Koikül (Livland; Verro; Verro-Rappin)	1912 - na 1915	 IIIa	1913 -1915		11
ОБЕРПАЛЕНЪ Oberpahlen (Livland; Fellin; Fellin-Possad Tschernyi)	1879 - 1891	 Ia	1883 -1890 Latere stempels zonder jaartal in datum	Gereorganiseerd tot hulp- en tele- graafkantoor.	12
ОРРИСААРЪ Orrisaar (Livland; Arensburg; Pernau-Arensburg)	... - 1889	Tweeregel stempels	-	Gereorganiseerd tot hulp- en tele- graafkantoor.	
ПОСАДЪ ЧЕРНЫЙ Possad Tschernzi (Livland; Derpt; Jeve-Laisholm)	1876 - 1889	 Ia	1879 -1889	Gereorganiseerd tot hulp- en tele- graafkantoor.	13
РАККЕ Rakke (Estland; Veissenstein; Veissenstein-Rakke)	1877 - 1896.12.31	 Ia	1879 -1885	Gereorganiseerd tot hulp- en tele- graafkantoor.	14
		 Ib	1890 -1891		
РАННАПУНГЕРНЪ Rannapungern (Estland; Vesen- berg; Jeve-Laisholm)	... - 1889	Tweeregel stempels	-	Gesloten	

Afb. 5

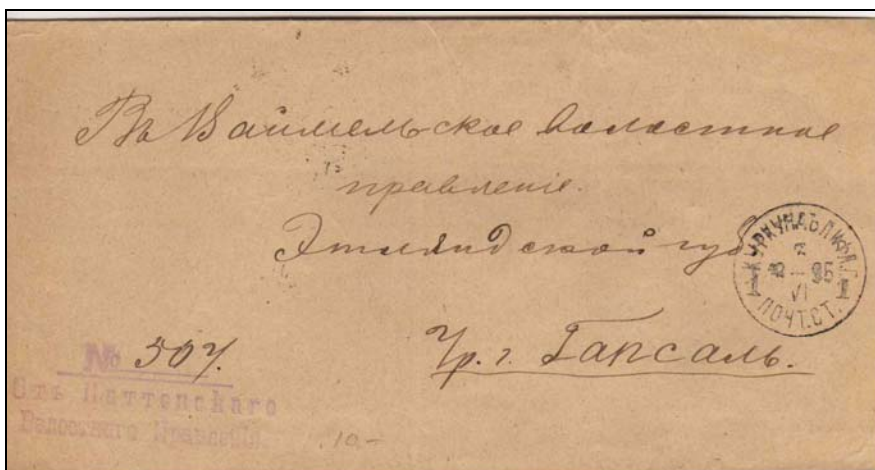
Afb. 5b
Stempel 150 %

Afb. 6

Afb. 6b
Stempel 150%

Afb. 7

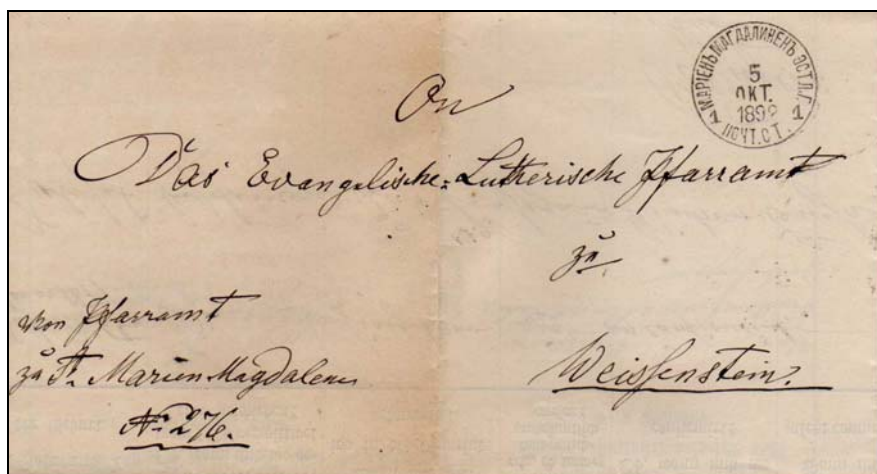
Afb. 7b
Stempel 150 %

Afb. 8

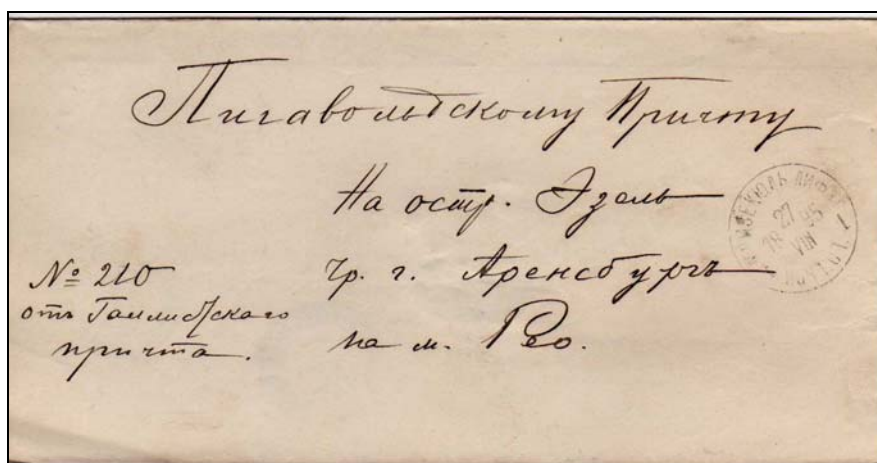
Afb. 8b
Stempel 150 %

Afb. 9

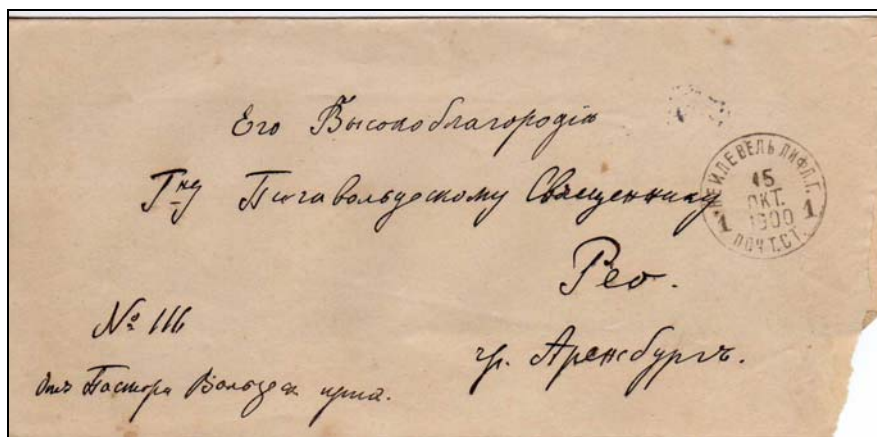
Afb. 9a
Stempel 150%

Afb. 10

Afb. 10a
Stempel 150 %

Afb. 11

Afb. 11b
Stempel 150 %

Afb. 12

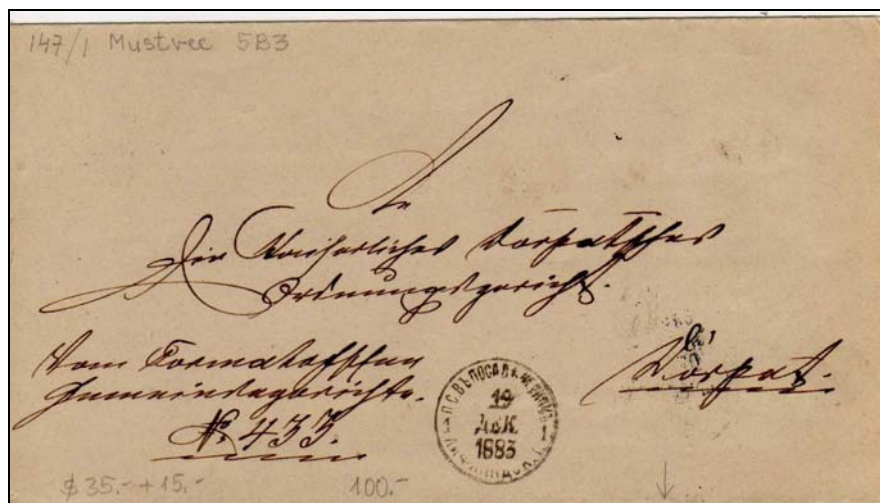
Afb. 12b
Stempel 150 %

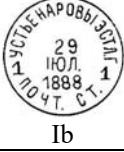

Afb. 13

Afb. 13b
Stempel 150 %

РАЯ Raja (Livland; Pernau; Pernau-Arensburg)	1893 - na 1915	 II	1897 -1915		15
РИСТИ Risti (Estland; Hapsal; Reval-Risti)	... - 1905.01.15	 Ib	1880 -1896	Gereorganiseerd tot hulppostkantoor.	16
РУНАФЕРЪ Runafer (Estland; Reval; Reval-Moisekül)	... - 1900	 Ib	1891 -1900	Gesloten.	17
СЕТКЮЛЬ Setkül (Estland; Hapsal; Reval-Moisekül)	... - 1896	Tweeregel stempels	-	Gesloten.	
СУРРИ Surri (Livland; Pernov; Reval-Moisekül, Fellin-Pernau)	... - 1896	Tweeregel stempels	-	Gesloten. Postagentschap in treinstation geopend in ?	
ТЕЙЛИЦЪ Teilitz (Livland; Derpt; Derpt-Gulben)	... - 1889	Tweeregel Stempels. Ook een Rond - stempel bekend uit 1864	-	Gesloten.	
ТУРПЕЛЬ Turpel (Estland; Hapsal; Risti-Leal)	... - na 1916	 Ib	1906 -1909		18
		 II	1904		
		 IIIa	1909 –1916 Soms met geschreven datum.		19
УДДЕРНЪ Uddern (Livland; Derpt; Derpt-Gulben)	... - 1889	Tweeregel stempel	-	Gesloten	
УСТЬ-НАРОВА Ust-Narova (Estland, Vesenberg; Narva-Ust-Narova)	? - 1893	 Ia	1882	Gereorganiseerd tot hulppostkantoor.	
		 Ib	1886		
ФРИДРИХСГОФЪ Friedrichshof (Estland; Reval; Reval-Risti)	... - 1890	Tweeregel stempels	-	Gesloten. In 1911 heropend als post-agentschap bij een districtsbestuur.	

Afb. 14

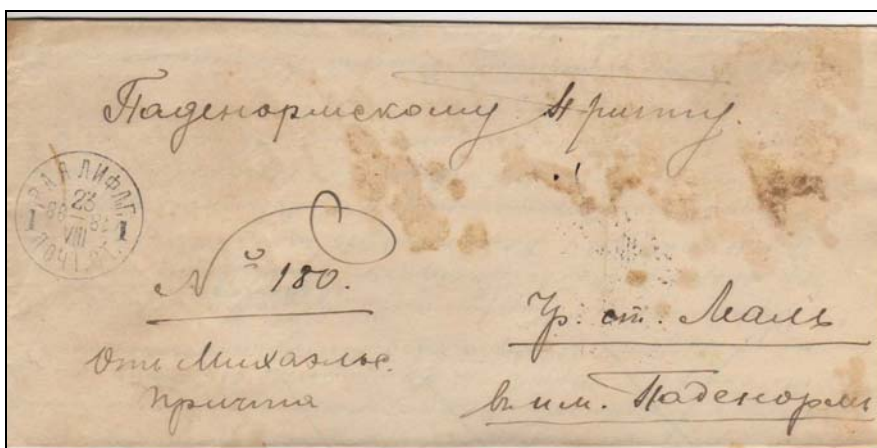
Afb. 14b
Stempel 150 %

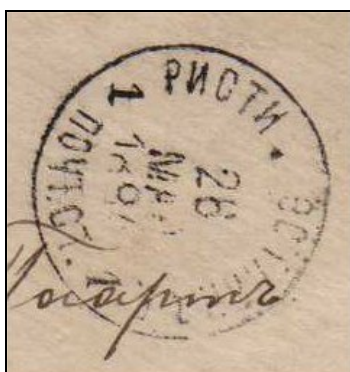
Afb. 15

Afb. 15b
Stempel 150 %

Afb. 16

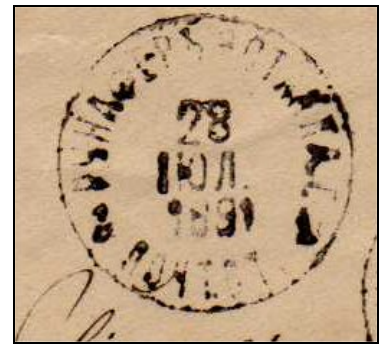

Afb. 16b
Stempel 150 %

Afb. 17

Afb. 17b
Stempel 150 %

Afb. 18

Afb. 18b
Stempel 150 %

Afb. 19

Afb. 19b
Stempel 150 %

Toelichting bij de tabel

Indien een postkoetsstation al functioneerde vóór de periode die in dit artikel aan de orde is,

dan is het openingsjaar in de tabel vervangen door drie stippen, bijvoorbeeld: ... - 1889 bij ВАРБУСЪ / Varbus.

De ronde dagtekeningstempels die op de postkoetsstations werden gebruikt kunnen als volgt worden getypeerd:

- Ia Enkelrond, datum in drie regels, stationsnaam bovenin en naam van het gouvernement onderin.
- Ib Enkelrond, datum in drie regels, stations- en gouvernementsnaam bovenin en onderin de afkorting van “post (koets) station”, ПОЧТ. СТ.
- II Enkelrond, datum in de vorm van een kruis, stations- en gouvernementsnaam bovenin en de afkorting van “post (koets) station” onderin.
- IIIa Dubbelrond met datumbrug, stations- en gouvernementsnaam bovenin en onderin de afkorting voor “post (koets) station”.
- IIIb Dubbelrond met datumbrug, stations- en gouvernementsnaam, maar geen aanduiding van de status van het post-agentschap.

De tabel geeft ook informatie over het gouvernement en het district waarin het postkoetsstation lag en van welke postroute(s) het deel uitmaakte. Er is geen informatie opgenomen over stations die deel uitmaakten van drie postroutes. Het is echter bekend dat een nieuw postkoetsstation was gepland aan de in aanleg zijnde spoorlijn Taps-Derpt. De keuze tussen Rakke en Ass viel uit ten gunste van Rakke. Toch werd er korte tijd later, weliswaar aan een lokale route, ook een postkoetsstation in Ass geopend. Onbekend zijn de routes van en naar Merjema en Ust-Narova. Wellicht lag

Afb. 20

het laatste postkoetsstation aan een lokale route naar Narva.

Alle postkoetsstations in Estland behandelden alleen gewone post. Omdat ze niet over stempels beschikten werd, zeker in de 20ste eeuw, de post gewoonlijk niet afgestempeld.

Maar, zoals we kunnen zien, beschikten postkoetsstations met een postale functie wel over stempels die gebruikt werden op uitgaande post. Er zijn zelfs voorbeelden bekend van vervanging van versleten of beschadigde stempels. Een aantal postkoetsstations, dat sloot tussen 1889 en 1896, bestelde helemaal geen rondstempels en het lijkt erop ze nog een aantal jaren na 1889 tot aan hun definitieve sluiting hun oude tweeregel stempels gebruikten.

In een aantal gevallen ziet het gebruik van stempels er nogal vreemd uit. Als voorbeeld het postkoetsstation Turpel. Daar is het gebruik van het eerste stempeltype Ib (1906-1909) bekend na de invoering van stempeltype II in 1904. Het is niet bekend wat er met het stempel van type II is gebeurd. Wellicht is het zoekgeraakt. Duidelijk is wel dat het oude stempel (type Ib), waarvan we het gebruik voor 1906

niet kennen, in het postkoetsstation bewaard én in gebruik bleef.

Eveneens in Turpel (ook wel als Parmel bekend) werd de binnenkomende post gestempeld. Niet met het dagtekeningstempel maar met een officieel dienststempel (afb. 20).

Tot slot

Dit artikel sluit goed aan bij eerdere bijdragen van Alexander Epstein in ons blad:

In hBG 49: “Postagentschappen bij districtsbesturen in Estland aan het begin van de 20ste eeuw”.

In hBG 51: “Particuliere postagentschappen in Estland in de eerste decennia van de 20ste eeuw”.

De vertaling werd verzorgd door Ruud van Wijnen.

TERUGKOMEN OP

Jan Kaptein

In deze rubriek komen we terug op eerdere artikelen.

Poolse postwaardestukken

Edy Pockelé stuurde vanuit België een aanvulling (**afb. 1**) op het artikel in HBG 52

Estland : postwaardestukken uit de Sovjetperiode 3 in HBG 52

Jan Kaptein vond in zijn verzameling nog een niet genoemd postwaardestuk, uitgegeven 30-4-1985, met het zangfestival als thema.

Afb. 1

Joop van Heeswijk
Jan Kaptein,
Olav Petri
Ruud van Wijnen

Deutsche Zeitschrift für Russland-Philatelie 2008, Heft Nr. 88

In dit nummer het derde artikel van Thomas Berger over de stempels van Odessa. Deze aflevering gaat in op de stempels van de spoorpostkantoren en spoorpostlijnen. Erling Berger schrijft over het grenstarief tussen Pruisen en Rusland en hiermee zijn we bij ons verzamelgebied. Dit tarief kwam bovenop het gewone tarief en gold tussen 1822 en 1844: 1½ Pruisische Grosche per Lot. Dit tarief moest zelfs op de kleine afstand tussen Memel en Polangen bovenop het gewone bedrag betaald worden.

Een tweede artikel over de hulppostkantoren in het tsarenrijk door Wladimir Tjukow gaat over de Woloste (Landelijk district) en private agent-schappen. Zo laat hij onder andere het stempel zien van handelskantoor K. Neumann en handelshuis W. Latsch in Jurjew (Tartu). Een mooi artikel –met veel afbeeldingen in kleur- van Alexander Epstein over het tarief van briefkaarten 1917-1923 gaat in deze eerste aflevering over de periode 1917-1918. Hierin zien we uiteraard ook voorbeelden uit het Baltische gebied.

De Sovjet-postwaardestukken komen opnieuw aan de orde in een artikel van Hans-Werner Reinboth. Deze keer gaat het om postwaardestukken met waardestempels van de 13° frankeer-serie 1990-1992.

Een artikel van Andreas Bliersbach over de Russische censuur in de Eerste Wereldoorlog laat ook censuurstempels zien uit Estland (Liwa en Narwa), Litouwen (Schawli) en Letland (Tuckum).

Gerecenseerde tijdschriften of artikelen daaruit kunt u tegen porto- en/of kopieerkosten opvragen via de redactie.

Lituania, Mitteilungsheft der Forschungs- gemeinschaft Litauen im BDPh e.V. Dezember 2007, Nr. 28

In HGB (2001 ; no. 38. – p. 42-44) heeft André de Bruin een –door mij vaak gebruikt- overzicht gegeven van de Duitse veldpostkantoren in het ‘Postgebiet Ober Ost’. Het artikel van Wolf Röttger in Lituania geeft een recent uitgebreid overzicht van de veldpostkantoren in het ‘Militärgouvernement’ Litouwen: nummer, locatie met vroegste datum en laatste datum, opmerkingen. Wolf Röttger is specialist op dit gebied en was redacteur van het blad ‘Postgebiet Ob. Ost, dat verscheen tussen 1979 (nr. 1) en 1991 (nr. 22): de bron grootste bron van kennis op dit gebied, en aanwezig in de bibliotheek van HBG.

Vytautas Doniela beschrijft ontwikkeling van het bewaartarief en de regels hiervoor voor pakketten en de commissie voor pakketten uit het buitenland. Er werd ook wel met postzegels afgerekend, die we dan op de pakketkaarten vinden. Een mooi overzicht met illustraties in kleur.

Het ‘moderne’ Litouwen komt aan bod in de artikelen van Bernhard Fels. Hij schrijft een vervolg over de post-automatisering (invoering van aantekenstroken met barcode), de nieuwe posttarieven, nieuwe stempels en de nieuwe uitgaven op FDC.

Witold Fugalewitsch schrijft over een Duits stempel met de “Lisco Gloria”. Dit schip is in gebruik op de lijn Kiel-Klaipėda-Kiel. Ook wordt een brief getoond met het ‘Paquebot-stempel’ van de Lisco Gloria.

Phillit 2008/1 ; No. 46

Naast de vaste rubrieken –nieuws van het Litouwse postkantoor, het Litouwse thema op niet-Litouwse zegels, veilingen, speciale stempels- een stuk van Ričardas Vainora over de stempels uit 1939.

Gediminas Lakiūnas schenkt aandacht aan de transatlantische vlucht van Darius en Girenas.

De ‘maaier’-uitgave (Mi. 92) wordt gedetailleerd bekeken door Antanas Jankauskas. Ook Mi. 89 (de zaaier) en Mi. 100 uit de serie komen aan de orde.

Jan Kaptein

Philatelia Baltica, blad van de Forschungsgemein- schaft Lettland. Nummer 125, 22 mei 2008.

Het is altijd aardig als iemand de vraag stelt of een bekend terrein wel zo bekend is als gedacht. Karl-Heiz Baars schrijft in die zin over de Letse postwaardestukken. Hij loopt de briefkaarten langs en daarmee kan iedere verzamelaar zijn eigen collectie eens nader bekijken.

Harry von Hofmann komt na 71 jaar met een verrassing over de driehoekige luchtpostzegels van 15 santimi: die werden in 1936 wegens vervalsingen uit het verkeer genomen.

Verder in dit nummer korte, maar interessante, beschrijvingen van een aantal poststukken:

luchtpost Wenen-Warschau-Libau uit 1924, 2 nieuwe formulieren, een Ostlandbrief uit Lemsal/Limbaži met onjuiste datum 18.2.1941, portoplichtige Duitse veldpost uit 1942 en “An-sichtskarten unzulässig”, maar wat is een ansichtkaart ?

En natuurlijk ook nu weer het “internet-lachertje”.

Philatelia Baltica, blad van de Forschungsgemeinschaft Lettland. Nummer 126, 18 nov. 2008.

Het “internet-lachertje” leidt nu tot buikschudden: een vertaalmachine Duits – Engels maakte van het stadje Wenden “Turning points” en vervormde Goldingen tot “Gold gene”. De betreffende poststukken werden aangeboden voor £ 40 en £ 59....

Harry von Hofmann vertelt er met smaak over, maar waarschuwt ook weer voor op het internet aangeboden flauwekul: “wat er allemaal te bedenken valt” en “waarmee vandaag de dag geld verdiend kan worden”. Maar ook serieuze zaken komen aan de orde: “Proefdrukken” van de Rode Kruiszegels (1920) door Harry von Hofmann en “Tarieven voor exprespost in Letland” door Heinz Lukaschewitz.

Ook aardigheden in dit nummer: Karl-Rainer Lehr laat een machinestempel met twee verschillende data zien en Ruud van Wijnen toont een Duitse briefkaart naar Riga in Estland... dat leverde wel een mooi retourstempel op.

Een belangrijke vraag van Harry von Hofmann: “wie kent brieven of kaarten vanuit Nederland naar het Ostland?”, dus tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Ruud van Wijnen

Rossica 2008 ; No. 150

Een dik nummer (109 blz.) met gevarieerde inhoud, deels in kleur. Epstein en Taylor vertellen over de post in Turkestan 1918-1923, hoe dat gebied destijds politiek in elkaar zat, iets waar je zelden wat over tegenkomt. Heerlijk leeswerk en wie weet: zo’n poststuk kan tussen alle gewone Russische spullen opduiken.

Osatinski beschrijft de gang van zaken in veldpostkantoren in door de USSR bezet Polen (1939) met enkele pagina’s opsomming van legeronderdelen en veldpostkantoren.

David Skipton vond enig materiaal over zeestromenonderzoek in de Zwarte Zee in de XIX-eeuw en beschrijft hoe men aanvankelijk gegevens verzamelde met behulp van flessenpost! Levandovsky reist verder over een spoorlijn in tsaristisch Rusland (Samara), deel 4 inmiddels, voor mij met mooie illustraties.

Miron Lam biedt een zeer uitgebreide classificatie van de Russische krijgsgevangenenbriefkaarten, wie drukte ze, hoeveel, waar enz. waar zaten die gevangen Duitsers en “Oostenrijkers” dan en waarom daar en niet elders in Rusland. Heel veel illustraties van poststukken met de bekende censuurstempels in lila van Wenen. Op de kaartjes staan geen kampen in onze gebieden ingetekend, ik neem aan dat daar alleen doorgangskampen waren.

De Rossica vereniging is erg bezig met haar lange geschiedenis, de pioniers van vroeger en dat leidt tot artikelen over bekende filatelisten van vroeger (bijv. de goede oude heer Prigara) en over vignetten die destijds maar ook nu weer in omloop worden gebracht. Uiteraard is er aandacht voor zemstvozegels en voor Russische plaatfoutjes. Over money orders blijft men discussiëren (Epstein e.a.). David Skipton vertaalt volop de artikelen die in het Russisch aangeboden zijn. Rossica heeft tevens mooie literatuur, plaatsnaamlijsten e.d. te koop op CD-rom.

Olav Petri

Internet

Via de site van het tijdschrift Rossica zijn weer de oude nummers 1-3 en 44 t/m 136 in te zien. Dit was een tijd niet mogelijk geweest.

www.rossica.org

In de kolom links op de site: kiezen voor ‘digital journals’

Oude Ansichtkaarten van Letland zijn te bewonderen op:

lubago.sitecity.ru

(internet adres dus zonder www)

Jan Kaptein

